

Demokratiaohjelma 2025
Demokratiprogram 2025

Kansallinen demokratiaohjelma 2025 – väliraportti

Luonnos 9.6.2021

Sisällysluettelo

Johdanto.....	4
OSA I: Tiivistelmä	6
Osallisuus ja uudenlainen vuorovaikutus.....	6
Edustuksellinen demokratia	6
Suora ja osallistuva demokratia.....	7
Hallinnon avoimuus, kuuleminen ja kansalaisyhteiskunta.....	8
Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ja nuorten osallisuus.....	8
OSA II: Demokratiaohjelmaan sisältyvien hankkeiden toimeenpanon tilanne	10
1. Osallisuus ja uudenlainen vuorovaikutus	10
1.1. Hankkeiden toimeenpanon tilanne.....	10
Julkisen hallinnon strategia	10
Erätauko-dialogit.....	10
Oikeusministeriön demokratiapalkinto.....	12
Tulevaisuusselonteon valmisteluun liittyvät tulevaisuusdialogit	12
1.2. Uudet toimenpiteet ja/tai esitykset	12
2. Edustuksellinen demokratia	13
2.1. Hankkeiden toimeenpanon tilanne.....	13
Parlamentaarinen vaalityöryhmä	13
Varusmiesten laitosäänestys	13
Nuorten osallistuminen edustukselliseen demokratiaan.....	14
Aluevaalit.....	14
Sähköinen puolerekisteri.....	14
Vaali- ja puolerahoituksen kehittäminen	15
Vaalitiedotus.....	15
Vaalien turvallisuus ja resilienssin kehittäminen	16
2.2. Uudet toimenpiteet ja/tai esitykset	17
3. Suora ja osallistuva demokratia	17
3.1. Hankkeiden toimeenpanon tilanne.....	17
Kansalaisaloite ja eurooppalainen kansalaisaloite.....	17
Hyvinvointialueiden osallistumisoikeudet.....	17
Kunnallinen ja maakunnallinen kansanäänestys	18
Demokratiakokeilut.....	18
Kansalaisraadit ja -paneelit.....	19
3.2. Uudet toimenpiteet ja/tai esitykset	20

4.	Hallinnon avoimuus, kuuleminen ja kansalaisyhteiskunta	20
4.1.	Hankkeiden toimeenpanon tilanne	20
	Avoimuusrekisteri ja julkisuuslain uudistus.....	20
	Säädösvalmistelun kuulemisindikaattorit	21
	Lasten ja nuorten kuuleminen	21
	Kansalaisjärjestöakatemia	22
	Demokratiaverkkopalveluiden kehittäminen	22
	OECD:n Civic Space Scan ja luottamusarvio	22
	Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytykset	23
	Vapaaehtoistoiminnan asema	24
4.2.	Uudet toimenpiteet ja/tai esitykset	24
5.	Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ja nuorten osallisuus	25
5.1.	Hankkeiden toimeenpanon tilanne	25
	Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus.....	25
	Kirjastot kansalaisvaikuttamisen foorumiksi	26
	Nuorten osallisuuden vahvistaminen	26
	Viranomaisten osaamisen lisääminen.....	27
	Vähemmistönuorten osallisuuden edistäminen.....	27
5.2.	Uudet toimenpiteet ja/tai esitykset	27
6.	Kansainvälinen ja EU-yhteistyö.....	28
6.1.	Pohjoismainen yhteistyö	28
6.2.	Euroopan tulevaisuutta käsittelevä konferenssi	28
6.3.	Euroopan unionin lakihankkeet	29
7.	Demokratiaohjelman vaikuttavuuden arviointi	29
8.	Valtioneuvoston periaatepäätöksen valmistelu	30

Johdanto

Hallitusohjelmalinjauksen mukaisesti käynnistetyyn poikkihallinnolliseen demokratiaohjelman tavoitteena on edistää ihmisten osallisuutta ja uudenlaista vuorovaikutusta hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Ohjelman myötä osallisuus ja demokratia toimintatapana tuodaan julkishallinnon toiminnan keskiöön.

Ohjelman avulla on lisäksi tarkoitus kehittää uusia osallistumistapoja, edistää valmistelun avoimuutta ja kuulemista, vahvistaa kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä sekä edistää demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta ja nuorten osallisuutta. Kansallinen demokratiaohjelma 2025 kattaa pääministeri Marinin hallitusohjelman lukuisat kansalaisyhteiskuntaa ja osallisuutta edistävät toimet. Se toimii sateenvarjona ministeriöiden demokratiaa edistäville hankkeille. Ohjelma sisältää lainvalmistelu- ja kehittämishankkeita sekä viestintätoimia (kuvio 1).

Yksityiskohtaiset tavoitteet ja toimenpiteet

Osallisuus ja uudenlainen vuorovaikutus			
Tavoite: Osallisuus ja demokratia ovat toimintatapana julkishallinnon toiminnan keskiössä Toimenpiteet: Tuodaan demokratia ja osallisuus julkisen hallinnon strategiaan, tehostetaan vuorovaikutusta ja edistetään osallistumismahdollisuuksia			
Edustuksellinen demokratia	Suora ja osallistuva demokratia	Hallinnon avoimuus, kuuleminen ja kansalaisyhteiskunta	Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta ja nuorten osallisuus
Varmistetaan turvalliset, oikeudenmukaiset ja luotettavat vaalit, jossa mahdollisimman moni käyttää äänioikeuttaan	Edistetään yhdenvertaista osallistumista vaalien välillä	Kehitetään valmistelun avoimuutta ja vuorovaikutteisuutta ja kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä	Turvataan riittävä osaaminen ja valmiudet yhdenvertaiselle osallistumiselle
<ul style="list-style-type: none">Selvitetään vaalilain ja vaalijärjestelmän uudistamistarpeita ●Valmistellaan vaalilain muutokset maakuntavaalien osalta ▲Valmistellaan puoluelain muutos ja perustetaan sähköinen puolerekisteriArvioidaan vaalirahoituslain muutostarpeet ●Selvitetään ja kokeillaan uusia tapoja äänestysaktiivisuuden lisäämiseksi ●Toteutetaan toimenpiteitä vaalien turvallisuuden turvaamiseksi ja haitallisen vaalivaikuttamisen ehkäisemiseksi ★	<ul style="list-style-type: none">Selvitetään ja valmistellaan kansalaisaloitelakiin ja EU- kansalaisaloitelakiin liittyvät muutokset. ●Valmistellaan maakuntalain osallistumisoikeudet ja tuetaan niiden toimeenpanoa. ▲Helpotetaan kunnallisten ja maakunnallisten kansanäänestysten järjestämistä. ▲Tuetaan demokratiainnovaatioiden ja uusien osallistumismuotojen kokeiluja sekä niiden käyttöä laajentamista. ★	<ul style="list-style-type: none">Valmistellaan sähköinen avoimuusrekisteri ■Kehitetään ja otetaan käyttöön uusia kuulemismenetelmiä ja kehitetään kuulemiseen liittyvät indikaattorit. ★Tehostetaan hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välistä vuorovaikutusta ja kehitetään verkkodemokratiapalveluja. ★Edistetään valmisteluun ja päätöksentekoon liittyvän tietopohjan saatavuutta ja ymmärrettävyyttä. ★Selvitetään mahdollisuuksia tukea kansalaisjärjestöjen varainhankintaa ja purkaa kansalaistoimintaa häiritsevää byrokratiaa. ★	<ul style="list-style-type: none">Tarkastellaan opetussuunnitelmia demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osalta ja tuetaan niiden toimeenpanoa. ★Kehitetään demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta opettajan- koulutuksessa ja opettajien täydennyskoulutuksessa. ★Lisätään viranomaisten tietoisuutta lasten ja nuorten osallistumisoikeuksista. ★Vahvistetaan nuorten yhdenvertaista osallisuutta ja hyviä väestösuhteita. ★Edistetään vapaaehtoistyössä tehdyntöypanoksen ja osaamisen tunnustamista ja tunnustamista. ★
● Valmistellaan parlamentaarissa vaali-, puolue- ja kansalaisaloiteryhmässä	▲ Valmistellaan sote-uudistuksen yhteydessä	★ Valmistellaan demokratiaohjelman koordinaatioryhmässä	■ Valmistellaan parlamentaarissa avoimuusrekisteriä koordinaatioryhmässä

Kuvio 1. Yhteenveto kansallisen demokratiaohjelman toimintasuunnitelman yksityiskohtaisista tavoitteista ja toimenpiteistä.

Oikeusvaltion kehittämisen ja sisäisen turvallisuuden ministeriryhmä hyväksyi demokratiaohjelman toimintasuunnitelman maaliskuussa 2020¹. Toimintasuunnitelmassa määritellään hallituskauden aikana toteutettavien demokratiahankkeiden toimenpiteet ja aikataulu. Toimintasuunnitelma täydentyy ohjelmakauden aikana tilannearvion, kuulemisten ja ministeriryhmän käsittelyn perusteella. Tältä pohjalta valmistellaan vuonna 2022 valtioneuvoston periaatepäätös demokratian pitkäjänteisestä kehittämisestä.

Demokratiaohjelma koostuu viiden eri aihealueen kokonaisuudesta, jotka ovat osallisuus ja uudenlainen vuorovaikutus, edustuksellinen demokratia, suora ja osallistuva demokratia, hallinnon avoimuus, kuuleminen

¹ https://oikeusministerio.fi/documents/1410853/21336537/Demokratiaohjelma_toimintasuunnitelma.pdf/639198b6-a37d-c692-98fe-9833999b48a5/Demokratiaohjelma_toimintasuunnitelma.pdf

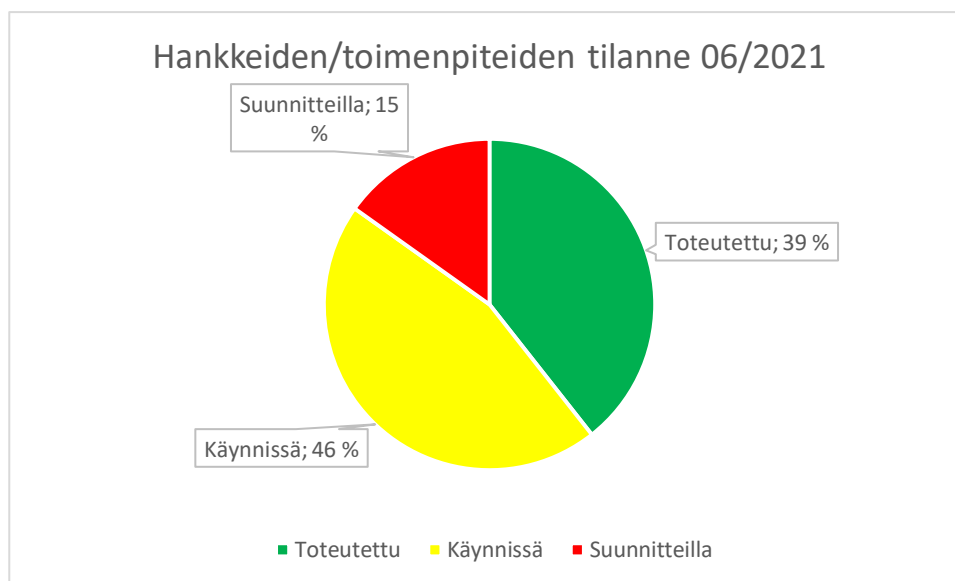
ja kansalaisyhteiskunta, sekä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ja nuorten osallisuus. Seuraavassa tarkastellaan, miten eri aihealueiden hankkeet ovat edenneet kesäkuuhun 2021 mennessä.

Demokratiaohjelmaa toteutetaan ja siitä viestitään poikkihallinnollisesti. Useat ministeriöt ovat järjestäneet henkilöstötilaisuuksia (demokratia-aamukahveja), joissa demokratiaohjelmaa ja siihen liittyviä hankkeita on esitelty. Poikkihallinnollisen ohjelmatyön lisäarvoksi voidaan laskea se, että se on saattanut yhteen ja mahdollistanut dialogin eri ministeriössä valmisteltavien hankkeiden välillä, joiden päämääränä on tukea avoimuutta ja osallistumisoikeuksien toteutumista. Ohjelman puitteissa on myös tehty laajaa sidosryhmäyhteistyötä muun muassa Suomen Kuntaliiton, kuntien, kansalaisjärjestöjen ja kansalaisyhteiskunnan, yliopistojen sekä SITRAn kanssa.

Tässä raportissa luodaan katsaus demokratiaohjelman hankkeiden tilanteeseen. Raportin on tarkoitus toimia pohjana keskustelulle ohjelman tulevista toimenpiteistä ja mahdollisista jatkolinjauksista suomalaisen demokratian kehittämiseksi. Kunkin teemaosion yhteyteen on tarkoitus koota tämän väliraportointivaiheen yhteydessä esiin nostettavia uusia toimenpide-ehdotuksia ja linjauksia toteutettavaksi joko tällä hallituskaudella tai sisällytettäväksi hallituskauden loppupuolella annettavaan valtioneuvoston periaatepäätökseen.

Raportti on jaettu kahteen osaan: ensimmäisessä osassa esitetään tiivistelmä demokratiaohjelman toimeenpanon tilanteesta, toisessa osassa käydään läpi toimenpiteiden tilanne yksityiskohtaisemmin (luvut 1-5). Kansallisen demokratiaohjelman toimenpiteet keskittyvät nimensä mukaisesti kansallisen tason toimenpiteisiin, mutta laajemman viitekehyksen antamiseksi luvussa 6 käsitellään lyhyesti myös kansainvälistä ja EU-yhteistyötä demokratian edistämiseksi. Raportin luvussa 7 ja 8 kerrotaan toimenpiteistä demokratiaohjelman vaikuttavuuden arvioimiseksi sekä valtioneuvoston periaatepäätöksen valmistelusta.

Vaikka osa demokratiaohjelman hankkeista on koronapandemian johdosta hieman viivästynyt, pääosa linjatuista toimenpiteistä on saatu käynnistettyä ja ne etenevät suunnitellussa aikataulussa. Demokratiaohjelmaan on liitetty 23 toimenpidekokonaisuutta, jotka koostuvat yhteensä 66 hankkeesta tai toimenpiteestä. Näistä kesäkuuhun 2021 mennessä 26 on saatu valmiiksi, 30 on käynnissä ja 10 on suunnitteilla, mutta ei vielä käynnistynyt (kuvio 2).

Kuvio 2: Demokratiaohjelmaan sisältyvien hankkeiden toimeenpanon tilanne kesäkuussa 2021.

OSA I: Tiivistelmä

Osallisuus ja uudenlainen vuorovaikutus

Demokratiaohjelman yhtenä keskeisenä tavoitteena on, että demokratia ja osallisuus olisivat jatkossa julkishallinnon toiminnan keskiössä. Tavoitteeseen pääsemiseksi demokratia ja osallisuus on kirjattu keskeisiksi lähtökohdiksi joulukuussa 2020 julkistetussa julkisen hallinnon strategiassa, jonka tavoitteena on ohjata julkisen hallinnon kehittämistä 2020-luvulla. Strategian lähtökohtana on, että hallintoa kannustetaan yhteistyössä toimimiseen ja ihmisiä rohkaistaan osallistumaan asioiden valmisteluun ja päätöksentekoon. Strategian toimeenpanossa tämä tarkoittaa kansalaisosallistumisen huomioimista johtamisjärjestelmien kehittämisessä, virkamiesten kouluttamisessa sekä työkalujen ja hyvien osallistumiskäytäntöjen juurruttamista hallinnon toimintaan.

Demokratiaohjelman toisena merkittävänä toimenpiteenä osallisuuden lisäämiseksi ja rakentavan keskustelukulttuurin edistämiseksi ovat olleet eri ministeriöiden ja muiden toimijoiden yhteistyönä toteutetut Erätauko-keskustelut, joihin jo tuhannet suomalaiset ovat osallistuneet. Keskusteluja on järjestetty muun muassa ilmastolain ja tulevaisuuselonteon valmistelun yhteydessä sekä koronakriisiin liittyen. Myös oikeusministeriön demokratiapalkinnon teemana vuonna 2020 oli uudenlaisen vuorovaikutuksen edistäminen. Jatkossa tavoitteena olisi juurruttaa vuorovaikutteisia käytäntöjä osaksi valmistelutyötä tukemalla menetelmien laajempaa käyttöä osana virkamiehille järjestettävää koulutusta. Yhteiskunnallista keskustelukulttuuria pyritään kehittämään mm. Ylen monivuotisen Hyvin sanottu -hankkeen kautta.

Edustuksellinen demokratia

Suomen demokraattinen järjestelmä perustuu edustukselliseen demokratiaan, jota täydentävät suoran ja osallistuvan demokratian menetelmät. Demokratiaohjelman tavoitteena on varmistaa turvalliset, oikeudenmukaiset ja luotettavat vaalit, joissa mahdollisimman moni käyttää äänioikeuttaan.

Varusmiesten äänestysmahdollisuuksien parantamiseksi vuoden 2021 kuntavaaleissa toimitetaan laitosäänestys ensimmäistä kertaa varuskunnissa. Väliaikaisen lain myötä varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittaville äänioikeutetuille on järjestetty äänestysmahdollisuus varuskunnissa koronapandemian aikana. Äänestyspaikkojen tuomisella lähelle varusmiehiä pyritään madaltamaan äänestyskynnystä ja edistämään vaalijärjestelmän toimivuutta. Oikeusministeriössä on tarkoitus aloittaa vuoden 2021 kuntavaalien jälkeen pysyväisluonteisen muutoksen valmistelu.

Koronapandemian aikana on lisäksi kokeiltu uusia äänestämisen järjestelyjä muun muassa mahdollistamalla äänestäminen ulkona ja drive-in menettelyllä. Vaalitiedotusta on tehostettu laajentamalla monikanavaista ja -kielistä sekä kahdensuuntaista viestintää sekä panostamalla kansalaisjärjestöyhteistyöhön. Toimenpiteiden vaikuttavuutta tarkastellaan kuntavaalien jälkeen.

Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi annettiin joulukuussa 2020. Esityksen mukaan hyvinvointialueen ylimmän päätöksentekuelimen, aluevaltuuston, valinta suorilla vaaleilla vahvistaisi hallinnon kansanvaltaisia piirteitä. Aluevaalit olisi tarkoitus toimittaa vuodesta 2025 lukien samanaikaisesti kuntavaalien kanssa. Ensimmäiset aluevaalit järjestettäisiin kuitenkin erillisinä 23.1.2022. Vaalien yhdistämisellä voisi olla positiivisia vaikutuksia äänestysaktiivisuuteen. Mikäli eduskunta hyväksyy hallituksen esityksen,

demokratiaohjelman puitteessa on tarkoitus laajasti viestiä aluevaaleista ja alueellisista osallistumisoikeuksista sekä järjestää koulutusta aluevaaleja hoitaville vaaliviranomaisille.

Valtioneuvosto asetti helmikuussa 2020 demokratiaohjelman yhteyteen parlamentaarisen työryhmän selvittämään vaalilain, puoluelain ja vaalirahoituslain sekä tarvittaessa muuta poliittista toimintaa koskevan lainsäädännön kehittämistarpeita. Parlamentaarisen työryhmän toimikautta on jatkettu vuoden 2021 loppuun saakka.

Demokratiaohjelman puitteissa on edistetty vaalihäirintään puuttumista ja viranomaisyhteistyötä sekä pyritty parantamaan vaalivarautumista. Puolueille ja viranomaisille on järjestetty koulutukset vaalivarautumisesta ja vaalihäirinnästä ja viranomaisyhteistyötä sosiaalisen median alustojen kanssa on tiivistetty. Verkkotyökalu vaaliviranomaisten työn tueksi valmistuu syksyllä 2021. Syksyllä on tarkoitus asettaa työryhmä selvittämään vaalien resilienssin vahvistamista erilaisissa kriisitilanteissa.

Myös puolueen perustamista koskevia käytäntöjä on sujuvoitettu. Puoluelakia on muutettu niin, että puolueiden rekisteröimiseen tarvittavat kannatusilmoitukset voidaan kerätä verkossa. Puolurekisteri.fi-verkkopalvelu julkistettiin tammikuussa 2021. Parlamentaarinen työryhmä on myös tehnyt alustavat linjaukset siitä, miten vaali- ja puolerahoituslainsäädäntöä voitaisiin päivittää, jotta se olisi aikaisempaa läpinäkyvämpää. Oikeusministeriön on tarkoitus käynnistää asiaa koskeva lainvalmistelu syksyllä 2021.

Suora ja osallistuva demokratia

Demokratiaohjelmassa linjataan, että yhdenvertaista osallistumista vaalien välillä tulee edistää. Kansalaiset toivovat yhä enemmän osallistumisen mahdollisuuksia vaalien välillä. Suoria osallistumismahdollisuuksia on kuitenkin kehitettävä niin, että ne toimivat yhdessä edustuksellisen järjestelmän kanssa ja niin, että ne eivät lisäisi osallistumisen eriarvoistumista.

Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi annettiin eduskunnalle joulukuussa 2020. Esityksen mukaan kansalaiset saivat hyvinvointialueilla vastaavanlaiset osallistumisoikeudet kuin kunnissa. Alueellisten osallistumisjärjestelmien rakentaminen vaatii jatkossa riittävää tukea ja viestintää, jotta niistä tulisi mahdollisimman toimivat ja vaikuttavat. Hyvinvointialueissa ehdotetaan myös säädettäväksi hyvinvointialueen neuvoo-antavasta kansanäänestyksestä. Samalla esitetään, että kansanäänestys voitaisiin toimittaa aluevaalien ja kuntavaalien yhteydessä, ja että kansanäänestysaloitteen tekemistä koskevaa säännöstä modernisoitaisiin, mikä helpottaisi kunnallisten kansanäänestysten järjestämistä.

Kansalaispaneelit ja –raadit ovat esimerkki demokraattisesta innovaatiosta, jossa joukko tavallisia kansalaisia keskustelee syvällisen perehtymisen jälkeen yhteiskunnallisesta kysymyksestä ja tuottaa suosituksia päätöksentekijöille tai laajemmalle äänestäjäkunnalle. Demokratiaohjelman puitteissa on toteutettu satunaisotannalla kootut kansalaisraadit ilmastolain valmisteluun sekä sananvapauden ja maalittamiseen liittyen. Digitaalisen kansalaisraatipalvelun valmistelu on aloitettu. Lisäksi Sitra on yhteistyössä demokratiaohjelman ja Suomen Kuntaliiton kanssa järjestänyt alueellisia demokratiakokeiluja, joiden oppeja hyödynnetään ja jalkauttamista jatketaan demokratiaohjelman puitteessa.

Hallinnon avoimuus, kuuleminen ja kansalaisyhteiskunta

Toimivan demokratian kulmakiviin kuuluu avoimesti toimiva hallinto, jossa kansalaisilla ja medialla on laaja pääsy julkisiin tietoihin ja asiakirjoihin. Demokratiaohjelman puitteissa valmistellaan parlamentaarisesti lakia avoimuusrekisteristä, jonka tavoitteena on tehdä lobbaaminen näkyväksi. Parlamentaarisen työryhmän mietintö, joka kirjoitetaan hallituksen esityksen muotoon, valmistuu lokakuussa 2021. Myös julkisuuslain ajantasaistamiseen tähtäävä työ on käynnistynyt. Voimassa olevaa julkisuussäätelyä ajantasaistetaan siten, että tavoitteena on nykyistä selkeämpi ja toimivampi lainsäädäntö, joka edistää yhteiskunnan avoimuutta ja vastaa nyky-yhteiskunnan vaatimuksia.

Lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen kehittämisestä on hallitusohjelmassa useita kirjauksia, joita toimeenpannaan poikkihallinnollisesti kansallisen demokratiaohjelman lisäksi myös valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman (VANUPO) sekä kansallisen lapsistrategian puitteissa. Demokratiaohjelmassa lisätään viranomaisten tietoisuutta lasten ja nuorten yhdenvertaiseen osallistumiseen liittyvistä oikeuksista, velvollisuuksista ja menetelmistä. Lisäksi oikeusministeriön demokratiaverkkopalveluja kehitetään paremmin nuorille sopiviksi ja selvitetään, millaisia uusia työkaluja tai menetelmiä nuorten kuulemisen ja vuoropuhelun edistämiseksi voitaisiin kehittää.

Kansalaisyhteiskunnalla on keskeinen rooli toimivassa demokratiassa. Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä pyritään edistämään uudistamalla yhdistyslakia muun muassa niin, että yhdistysten hallinnollinen taakka pienenesi, vastuuta selkeytettäisiin ja mahdollistettaisiin kevyemmin rekisteröity toimintaryhmä, jonka hallinto voisi olla kokonaan verkossa. Tarkoitus on, että uudistettu yhdistyslaki tulisi voimaan kesällä 2022. Valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointi –hankkeen tavoitteena puolestaan on kehittää entistä vaikuttavampi, tehokkaampi, läpinäkyvämpi ja yhdenmukaisempi valtionavustustoiminta. Tavoitteeseen päästään kehittämällä valtionhallinnolle vaihteittain yhteinen toimintamalli ja sitä tukevat verkkopalvelut. Tavoitteena on ottaa kokonaisuus käyttöön vuonna 2024.

Järjestöissä ja laajemmin kansalaisyhteiskunnassa tehtävän vapaaehtoistyön lisäämiseksi on käynnistetty hanke, jossa selvitetään vapaaehtoistyön tietopohjaa ja kehitetään ratkaisuja ja malleja vapaaehtoistyön tukemiseksi ja sen houkuttelevuuden lisäämiseksi. Lisäksi on käynnistetty Kansalaisjärjestöakatemia, jonka tavoitteena on vahvistaa virkamiesten kansalaisjärjestötoiminnan tuntemusta sekä lisätä yhteistä ymmärrystä, vuoropuhelua ja verkostoitumista hallinnon ja järjestötoimijoiden välillä.

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ja nuorten osallisuus

Kansalaisten tiedollisia ja taidollisia valmiuksia on tärkeä tukea, jotta he voisivat osallistua täysimääräisesti demokraattiseen toimintaan. Demokratiaohjelmassa linjattiin, että opetussuunnitelmia tarkastellaan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osalta ja opetussuunnitelmien toimeenpanoa tuetaan, ja että demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta opettajankoulutuksessa sekä opettajien täydennyskoulutuksessa kehitetään.

Demokratiaohjelman puitteissa toteutetaan vuonna 2021 kartoitus sekä viestintä- ja koulutuskampanja demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen kokoamiseksi ja levittämiseksi valtakunnallisesti. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta opettajankoulutuksessa ja opettajien täydennyskoulutuksessa on edistetty hankkeella, jossa on tuotettu aihetta koskevia opetuskokonaisuuksia, vahvistettu valtakunnallista yhteistyötä ja koordinaatiota sekä edistetty ihmisoikeuskasvatuksen tutkimusta. Vuonna 2022 on tarkoitus

käynnistää pilottihankekokonaisuus, jonka tavoitteena on testata ja kehittää erilaisia demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen malleja kouluissa ja oppilaitoksissa.

Kirjastoista kansanvallan foorumeita -hankekokonaisuudessa kehitetään ja testataan konsepteja, joilla kirjastoista kehitetään keskustelemaan demokratian virtuaalisia ja fyysisiä kohtaamispaikkoja, osallisuuden edistäjiä ja kohtaamisten mahdollistajia. Kirjastojen yhteiskunnallinen rooli on vaikuttaa taustalla ja luoda niitä edellytyksiä, joita jokainen kansalainen tarvitsee osallistuakseen yhteiskuntaan ja yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Lasten ja nuorten osallisuutta vahvistetaan demokratiaohjelmassa lukuisilla toimenpiteillä, joita sisältyy ohjelman kaikkiin viiteen teemakokonaisuuteen. Hallituskauden aikana esimerkiksi laaditaan ehdotus kansalaisaloitteen ja eurooppalaisen kansalaisaloitteen allekirjoittamisen ikäraja. Oikeusministeriössä on käynnissä myös hanke, jonka yhtenä tavoitteena on lisätä etnisiin ja uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvien nuorten yhteiskunnallista osallisuutta luomalla vuoropuhelua nuorten ja päättäjien välille.

OSA II: Demokratiaohjelmaan sisältyvien hankkeiden toimeenpanon tilanne

Toteutettu: toimenpide suoritettu/lähes valmis

Käynnissä: toimenpide käynnissä

Suunnitteilla: toimenpide käynnistetään myöhemmin

1. Osallisuus ja uudenlainen vuorovaikutus

Demokratiaohjelmassa linjattu tavoite: Osallisuus ja demokratia ovat toimintatapana julkishallinnon toiminnan keskiössä.

1.1. Hankkeiden toimeenpanon tilanne

❖ Toimenpidekokonaisuus 1

Julkisen hallinnon strategia

Toteutettu: Valtiovarainministeriön johdolla on valmisteltu julkisen hallinnon strategia, joka julkaistiin 1.12.2020². Strategiassa linjataan, että toimiva julkinen hallinto on keskeinen osa toimivaa demokratiaa ja hyvinvointiyhteiskuntaa. Julkisen hallinnon strategia muodostaa suomalaisen hallinnon uudistamisen kehyksen, joka ohjaa ja vahvistaa koko julkisen hallinnon uudistamista. Valtiovarainministeriö on valmistellut strategian yhteistyössä kuntien ja Suomen Kuntaliiton kanssa. Strategian toimintalinjaukset kuvaavat, miten hallintoa uudistetaan käytännössä. Toimintalinjaukset ovat julkisen hallinnon johdon, kehittäjien ja henkilöstön työkalu ohjata toimintaa ja priorisointia. Strategialla tuetaan valtion viranomaisten, kuntien ja tulevien hyvinvointialueiden välistä yhteistyötä ja työnjakoa. Julkisen hallinnon strategiassa on vahva demokratia- ja osallisuuspainotus, ja siinä muun muassa linjataan, että ”laajennamme mahdollisuuksia vaikuttaa ja rohkaisemme ihmisiä osallistumaan valmisteluun ja päätöksentekoon”.

Suunnitteilla: Julkisen hallinnon strategian aluekierron, jolla strategian toimeenpanoa jalkautetaan, toteutetaan valtakunnallisesti vuoden 2021 aikana.

❖ Toimenpidekokonaisuus 2

Erätauko-dialogit

Toteutettu: Oikeusministeriö järjesti vuonna 2020 yhteensä 12 Erätauko-keskustelua yhteistyössä Erätauko-säätiön, eri ministeriöiden ja järjestöjen kanssa. [Erätauko-menetelmä](#) on kehitetty edistämään rakentavaa keskustelua yhteiskunnassa. Hankkeen tavoitteena oli löytää uusia, monistettavia, jatkuvia ja matalan kynnyksen tapoja parantaa nuorten osallistumista yhteiskunnalliseen päätöksentekoon sekä nuorten ja muiden väestöryhmien kuuntelemisen mahdollisuuksia paikallistasolla. Erätauko-keskusteluja on hyödynnetty muun

² <https://julkisenhallinnonstrategia.fi/>

muassa kansallisen demokratiaohjelman toimeenpanossa, julkisen hallinnon strategian valmistelussa sekä ilmastolain ja luonnonsuojelulain valmistelussa. Keskustelujen tavoitteena on ollut kuunnella ja ymmärtää osallistujien erilaisia kokemuksia ja näkemyksiä valikoituihin teemoihin liittyen. Keskusteluja on hyödynnetty viranomaisten ja osallistujien vuoropuhelun välineenä.

Toteutettu: Etnisten suhteiden neuvottelukunnan ja Erätauko-säätiön kanssa on työstetty työkalu³, jonka avulla voidaan huomioida paremmin kielitaustaltaan erilaiset osallistujat keskusteluissa ja niiden suunnittelussa.

Toteutettu: Valtiovarainministeriön johdolla on järjestetty poikkeusajan dialogien sarja⁴, jossa on hyödynnetty Erätauko-menetelmää. Poikkeusajan dialogien tavoitteena on ollut tarjota kansalaisille ja yhteisöille mahdollisuus käydä rakentavaa keskustelua ja lisätä ymmärrystä siitä, millaista on elää Suomessa poikkeuksellisten olosuhteiden vallitessa. Keskustelutarjassa järjestettiin vuonna 2020 yhteensä 232 dialogia yhdeksänä keskustelupäivänä eri puolilla Suomea ja maailmaa. Keskusteluihin osallistui yli 1600 ihmistä eri ikäryhmistä ja ammateista. Dialogeja oli järjestämässä lähes 100 toimijaa eri puolilta yhteiskuntaa: järjestöjä, kuntia, ministeriöitä, uskonnollisia yhteisöjä, yrityksiä ja yksittäisiä kansalaisia. Dialogisarja jatkuu myös vuonna 2021. Dialogien järjestäjät ovat tarjonneet osallistujille mahdollisuuden käsitellä pandemiatilanteen nostattamia ajatuksia ja tuntemuksia sekä mahdollisuuksia käsitellä erilaisia tulevaisuusnäkömiä. Dialogien järjestäjät ovat osallistuneet myös laajemman tilannekuvan muodostamiseen tämänhetkisestä yhteiskunnastamme. Jokainen keskustelu on koottu yhteenvedoksi, joista yhdessä muodostuu moniulotteinen ja eritelty kokonaiskuva yhteiskuntamme tämänhetkisestä olotilasta. Dialogien koordinoinnista, koosteen tekemisestä, julkaisemisesta ja välittämisestä valtion- ja kuntien hallintoon vastaavat DialogiAkademia, Erätauko-säätiö, oikeusministeriö, Sitra ja valtiovarainministeriö.

Käynnissä: Valtiovarainministeriö on Avoimen hallinnon toimintaohjelman puitteissa alkanut yhteistyössä Erätauko-säätiön kanssa kouluttaa julkishallinnon virkamiehiä ja päättäjiä Erätauko-menetelmän laajamittaiseksi käyttöönottamiseksi.

Käynnissä: Oikeusministeriö, valtiovarainministeriö ja valtioneuvoston kanslia ovat liittyneet Yleisradion ja Erätauko-säätiön viisivuotiseen (2021-2026) Hyvin sanottu – kunnioittavasti keskusteleva Suomi -hankkeeseen. Hyvin sanottu -hanke perustuu Yleisradion vuonna 2020 tekemään taustaselvitykseen, jossa neljännes haastatelluista koki, ettei halunnut osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun keskustelukulttuurin tasosta johtuen. Hankkeen tavoitteena on kohottaa suomalaisen keskustelukulttuurin tasoa ja innostaa ihmisiä mukaan toisia kunnioittavaan, erilaisia näkemyksiä arvostavaan keskusteluun. Keskustelukulttuurin tason nostamisella vaikutetaan yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun ja halukkuuteen osallistua yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.

Suunnitella: Erätauko-keskusteluja tullaan jatkossa myös järjestämään EU:n tulevaisuutta käsittelevän konferenssin⁵ yhteydessä.

Suunnitella: Oikeusministeriö tekee/teettää arvion siitä, miten Erätauko-dialogiin perustuvaa mallia voitaisiin laajemmin hyödyntää julkisen hallinnon toiminnassa (vuorovaikutuksen ja ymmärryksen lisääminen, säädösvalmistelu, strategiatyö, muu päätöksenteko).

³ <https://www.eratauko.fi/tyokalu/kohti-kielitietoisempaa-dialogia/>

⁴ <https://avoinhallinto.fi/dialogit/>

⁵ <https://www.europarl.europa.eu/news/fi/headlines/eu-affairs/20170219STO63247/keskustelu-euroopan-tulevaisuudesta>

❖ Toimenpidekokonaisuus 3

Oikeusministeriön demokriapalkinto

Toteutettu: Demokriapalkinto on oikeusministeriön jakama 10 000 euron arvoinen palkinto, joka myönnetään demokriatiaa edistäneille tahoille⁶. Demokriapalkinnon avulla halutaan kiittää kansalaisyhteiskunnan toimijoita, pyritään lisäämään tietoa kansalaisyhteiskunnasta sekä löytämään hyviä käytäntöjä aktiivisen kansalaisuuden tukemiseksi. Vuoden 2020 demokriapalkinto jaettiin helmikuussa 2021, jolloin sen teemana oli uudenlaisen vuorovaikutuksen edistäminen. Oikeusministeriön yhteistyökumppaneina toimivat valtioneuvoston kanslia, valtiovarainministeriö, Suomen Kuntaliitto ja Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra. Demokriapalkinnon 2020 raatiin kuuluivat viestinnän professori Anu Kantola, artisti Signmark, Marko Vuoriheimo sekä somevaikuttaja Maiju Voutilainen. Demokriapalkinnon saivat **Plan International Suomi, Natur och Miljö rf** ja **Kehitysvammaisten Tukiliitto ry**. Plan International Suomen Muuttajat!-demokriakasvatushankkeen Tyttöryhmä-koulutusohjelma palkittiin vaikuttamisfoorumien tarjoamisesta yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta kiinnostuneille Suomeen muuttaneille tytöille ja nuorille naisille. Ympäristöjärjestö Natur och Miljö rf palkittiin yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen kannustamisesta ja sen tukemisesta erityisesti ympäristöasioissa. Kehitysvammaisten Tukiliitto ry:n Vahvistu vanhempana -kokemusasiantuntijatiimi palkittiin vertaistukitoiminnasta, jolla on lisätty yhteiskunnassa heikommassa asemassa olevien ihmisten osallisuutta. Toiminnalla on tuotu esiin vanhemmuuden moninaisuutta sekä luotu vuorovaikutusmahdollisuuksia sijoitettujen ja huostaan otettujen lasten vanhempien välille.

❖ Toimenpidekokonaisuus 4

Tulevaisuusselonteon valmisteluun liittyvät tulevaisuusdialogit

Toteutettu: Valtioneuvoston kanslia käynnisti heinäkuussa 2020 seuraavan tulevaisuusselonteon valmistelun. Osana valmistelutyötä valtioneuvoston kanslia järjesti yhteistyössä Erätauko-säätiön kanssa 50 dialogia Suomen tulevaisuudesta⁷. Dialogeissa keskusteltiin Suomen tulevaisuudesta Erätauko-menetelmän avulla ja pyrittiin syventämään ymmärrystä Suomen tulevaisuuden tärkeimmistä kysymyksistä. Valtioneuvoston kanslia pyrki kutsumaan dialogeihin eri sukupolvien ja sukupuolten edustajia, ja erityisesti nuoria osallistujia. Keskusteluihin haluttiin mukaan mahdollisimman erilaisista taustoista tulevia ja erilaista arkea eläviä, kuten esimerkiksi vähemmistöjen edustajia. Tavoitteena oli, että erityisesti he, jotka yleensä eivät syystä tai toisesta osallistu yhteiskunnalliseen keskusteluun, tulisivat mukaan pohtimaan Suomen tulevaisuutta. Taustalla vaikutti myös Sanna Marinin hallituksen lupaus edistää uudenlaista vuorovaikutusta kansalaisten kanssa. Lupausta edistetään etsimällä ja kokeilemalla uusia vuorovaikutustapoja. Viimeinen keskustelu viidenkymmenen dialogin sarjasta käytiin 6.4.2021 koulutuskeskus Salpauksen maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden kanssa. Keskustelujen sisällöt otetaan huomioon tulevaisuusselonteon valmistelussa.

1.2. Uudet toimenpiteet ja/tai esitykset

[täydennetään lausuntokierroksen ja kuulemisten perusteella]

⁶ <https://oikeusministerio.fi/demokriapalkinto>

⁷ <https://vnk.fi/-/tulevaisuusdialogeissa-keskusteltiin-seuraavien-sukupolvien-suomesta>

2. Edustuksellinen demokratia

Demokratiaohjelmassa linjattu tavoite: Varmistetaan turvalliset ja luotettavat vaalit, joissa mahdollisimman moni käyttää äänioikeuttaan.

2.1. Hankkeiden toimeenpanon tilanne

❖ Toimenpidekokonaisuus 5

Parlamentaarinen vaalityöryhmä

Käynnissä: Valtioneuvosto asetti 20.2.2020 demokratiaohjelman yhteyteen parlamentaarisen työryhmän selvittämään vaalilain, puoluelain ja vaalirahoituslain sekä tarvittaessa muuta poliittista toimintaa koskevan lainsäädännön kehittämistarpeita⁸. Kuntavaalien valmistelusta aiheutuneen kokoustaunon vuoksi työryhmän toimikautta on jatkettu 31.12.2021 saakka. Työryhmä on toistaiseksi käsitellyt vaali- ja puolerahoitukseen liittyviä asioita (ks. toimenpidekokonaisuus 8), sekä aloittanut vaalijärjestelmän uudistustarpeiden tarkastelun. Työryhmässä käsitellään syksyn 2021 aikana lisäksi äänestysaktiivisuuden lisäämiseen tähtääviä toimia sekä kansalaisaloitteen ja eurooppalaisen kansalaisaloitteen allekirjoittamisen ikärajoja.

Varusmiesten laitosäänestys

Toteutettu: Vaalilain 9 § ja 46 § on väliaikaisesti muutettu⁹. Lakimuutoksen nojalla vuoden 2021 kuntavaaleissa toimitetaan laitosäänestys Puolustusvoimien varusmieskoulutusta antavien joukko-osastojen varuskunnissa ja Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutusta antavissa yksiköissä. Covid-19-pandemian seurauksena varusmieskoulutuksen aikataulutusta on jouduttu järjestämään osin tavanomaisesta poikkeavalla tavalla. Aikataulutusta koskevat muutokset saattaisivat vaikuttaa joidenkin varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittavien äänioikeutettujen yhdenvertaisten äänestysmahdollisuuksien toteutumiseen ilman koulutuksen aikataulutuksessa tehtäviä järjestelyitä tai kuljetusten järjestämistä äänestyspaikoille. Laitosäänestyksen toimittaminen varuskunnissa vuoden 2021 kuntavaaleissa mahdollistaa varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittavien varuskunnassa laitosäänestysajankohtana saapuvilla olevien äänioikeutettujen äänestämisen varuskunnan alueella ilman heille suunnattuja erillisiä kuljetus- ja aikataulujärjestelyitä. Äänestyspaikkojen tuomista lähelle varusmiehiä on muutenkin syytä edistää. Se madaltaa äänestyskynnystä ja edistää vaalijärjestelmän toimivuutta. Nuorten ja erityisesti varusmiesikäisten nuorten miesten äänestysaktiivisuuden lisääminen edellyttää konkreettisia toimia ja panostuksia äänestämisen helppouteen ja nuorille tulee taata yhdenvertainen mahdollisuus yhteiskunnalliseen osallistumiseen myös varusmiespalveluksen aikana. Laki tuli voimaan 24.5.2021, ja sen on tarkoitus olla voimassa 30.06.2021 saakka.

Suunnitteilla: Oikeusministeriössä on tarkoitus aloittaa vuoden 2021 kuntavaalien jälkeen pysyväisluonteisen muutoksen valmistelu, jonka aikana voitaisiin tarkemmin selvittää tarkoituksenmukaisin tapa toteuttaa varusmiesten äänestysmahdollisuuksien turvaaminen. Valmistelussa voitaisiin ottaa huomioon myös vuoden 2021 kuntavaaleissa saadut kokemukset varusmiesten laitosäänestyksestä.

⁸ <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM034:00/2019>

⁹ https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_60+2021.aspx

Nuorten osallistuminen edustukselliseen demokratiaan

Käynnissä: Oikeusministeriö selvittää lasten ja nuorten näkemyksiä osallistumiseen ja vaikuttamiseen liittyvistä kysymyksistä vuoden 2021 aikana Nuortenideat.fi-verkkopalvelussa julkaistun avoimen kyselyn¹⁰ sekä nuorten raatien ja työpajojen avulla. Kyselyn, raatien ja työpajojen tuloksia on tarkoitus käyttää parlamentaarisen vaalityöryhmän työskentelyssä ja ministeriöiden muussa valmistelutyössä nuorten osallisuuden edistämiseksi.

❖ Toimenpidekokonaisuus 6

Aluevaalit

Toteutettu: Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi (HE 241/2020)¹¹ annettiin 8.12.2020. Hyvinvointialueen ylimmän päätöksentekuelimen, aluevaltuuston, valinta suorilla vaaleilla vahvistaisi hallinnon kansanvaltaisia piirteitä. Kansanvaltaisuuden vahvistuminen tapahtuisi erityisesti verrattuna nykyisiin kuntayhtymiin, joissa kunnan asukkaiden demokraattinen päätöksentekijöitä koskeva valinta on välillistä. Nykyisten kuntayhtymien toiminnan siirto aluevaaleilla valitun hyvinvointialueen hallintoon vahvistaisi asukkaiden vaikutusmahdollisuuksia nykyiseen nähden. Aluevaalit olisi tarkoitus toimittaa vuodesta 2025 lukien samanaikaisesti kuntavaalien kanssa. Ensimmäiset aluevaalit järjestettäisiin kuitenkin erillisinä 23.1.2022. Vaalien yhdistämisellä voisi olla positiivisia vaikutuksia äänestysvilkkauten.

Suunnitteilla: Mikäli eduskunta hyväksyy hallituksen esityksen, demokratiaohjelman puitteissa on tarkoitus laajasti viestiä aluevaaleista ja osallistumisoikeuksista sekä järjestää koulutusta aluevaaleja hoitaville vaaliviranomaisille.

❖ Toimenpidekokonaisuus 7

Sähköinen puolerekisteri

Toteutettu: Hallituksen esitys puoluelain (HE 118/20209 vp) 3 §:n muuttamiseksi hyväksyttiin 27.11.2020. Puoluelakia (904/2020) muutettiin siten, että hakemuksen yhdistyksen rekisteröimisestä puolerekisteriin voi tehdä myös oikeusministeriön ylläpitämässä verkkopalvelussa (puolerekisteri.fi). Samalla mahdollistettiin puolueen rekisteröimiseen vaadittavien kannatusilmoitusten kerääminen sähköisesti.¹²

Toteutettu: Puolueen rekisteriöintiin ja kannatusilmoitusten keräämiseen tarkoitettu, oikeusministeriön ylläpitämä puolerekisteri.fi-verkkopalvelu avattiin 1.1.2021¹³. Palvelussa yhdistys voi tehdä rekisteröintihakemuksen puolueeksi sekä kerätä puolueen rekisteröimiseen vaadittavia kannatusilmoituksia. Toukokuuhun 2021 mennessä kaksi puoluetta on palvelussa kerännyt tarvittavat 5000 kannatusilmoitusta.

¹⁰ <https://oikeusministerio.fi/-/kysely-nuorille-kansalaisaloitteen-ikarajasta-osallistumisesta-ja-demokratiasta>

¹¹ <https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2020/20200241>

¹² <https://vaalit.fi/hankkeet?tunnus=OM021:00/2019>

¹³ <https://puolerekisteri.fi/>

❖ Toimenpidekokonaisuus 8

Vaali- ja puolerahoituksen kehittäminen

Käynnissä: Parlamentaarinen vaalityöryhmä on tehnyt alustavat linjauksensa siitä, miten vaali- ja puolerahoituslainsäädäntöä tulisi kehittää, jotta se olisi aikaisempaa toimivampaa ja läpinäkyvämpää. Oikeusministeriö aloittanee asiaa koskevan lainvalmisteluprosessin syksyllä 2021.

❖ Toimenpidekokonaisuus 9

Vaalitiedotus

Toteutettu: Oikeusministeriö, valtioneuvoston kanslia ja Huoltovarmuuskeskus käynnistivät 20.5.2020 yhteisen valtakunnallisen viestintäkampanjan, jonka teemana oli ”Suomessa on luotettavat vaalit – Käytä ääntäsi”. Kuntavaalien alla toteutettu kampanja kannusti käyttämään demokraattista oikeutta äänestää vaaleissa sekä rohkaisi keskustelemaan, osallistumaan ja antamaan tilaa toisten mielipiteille. Kampanjan tarkoituksena oli torjua mahdollista vaaleihin liittyvää disinformaatiota muistuttamalla medialukutaidon tärkeydestä ja ohjaamalla luotettavan viranomaistiedon äärelle. Kampanja myös muistutti terveysturvallisuudesta äänestettäessä. Kampanjan kasvoina olivat toimittaja Pirjo Nuotio, hyväntekijä Heikki Hursti, näyttelijä Sara Parikka ja koripallomaajoukkueen päävalmentaja Henrik Dettmann. Viestintäkampanja näkyi laajasti televisiossa, radiossa, verkossa ja printtimediassa. Kampanja toteutettiin kaksikielisenä, ja siinä käytetään myös englantia sekä yleisimmin Suomessa puhuttuja vieraita kieliä.

Toteutettu: Oikeusministeriö, Etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO) ja maahanmuuttajajärjestöjen kattojärjestö Moniheli ry tuottivat yhteisen vaalitiedotus- ja koulutuskampanjan maahan muuttaneille. Kampanjan tavoitteena oli levittää tietoa vaaleista, puolueista ja terveysturvallisesta äänestämisestä järjestöverkostojen kautta¹⁴. ETNO tuotti lisäksi vaalimateriaaleja vieraskielisille tavoitteenaan lisätä tietoa kuntavaaleista. Materiaalit tuotettiin suomen ja ruotsin kielen lisäksi Suomessa viidellä yleisemmin puhutulla vieraalla kielellä (englanti, venäjä, viro, arabia ja somali). Visuaalisten materiaalien avulla monikielisiä kuntalaisia kannustettiin vaikuttajiksi ja äänestäjiksi vuoden 2021 kuntavaaleissa. Aineistot tukevat kansallisen demokraatiohjelman tavoitetta lisätä maahanmuuttajien ja monikielisten kuntalaisten äänestysaktiivisuutta ja asettumista ehdolle kuntavaaleissa.¹⁵ Järjestöt, kunnat ja vaikuttajat voivat hyödyntää aineistoja ja lisätä niiden avulla tietoa kuntavaaleista ja vaikuttamisesta kunnissa.

Toteutettu: Oikeusministeriö on aikaisempien vaalien tapaan tuottanut laajoja vaalitietoaineistoja vaalit.fi-sivustolle. Ne sisältävät mm. vaalitietoa yli kahdellakymmenellä kielellä, sekä selkokielisiä ja audiovisuaalisia aineistoja. Tämän lisäksi on tuotettu materiaaleja näkö- ja kuulovammaisille. Kaikille nuorille esikertaa äänestäville lähetettiin niin sanottu nuorten kirje ja myös äänioikeuden saaneet maahanmuuttajat saivat kirjeen äänioikeudesta ja äänestämisestä.¹⁶ Lisäksi oikeusministeriö järjesti 2.6.2021 ensimmäistä kertaa Jodel-keskustelufoorumin Kysy mitä tahansa -tapahtuman yhteistyössä Jodelin kanssa. Tapahtuman tavoitteena oli

¹⁴ <https://www.moniheli.fi/toiminta-activities/demokratia-democracy/2021/>

¹⁵ <https://oikeusministerio.fi/etno-materiaalit>

¹⁶ <https://vaalit.fi/kuntavaalit>

tavoittaa nuoria äänestäjiä. Tilaisuudessa Jodelin käyttäjien eli jodlaajien oli mahdollista kysyä kuntavaaleihin liittyviä kysymyksiä oikeusministeriön vaaliasiantuntijoilta.¹⁷

❖ Toimenpidekokonaisuus 10

Vaalien turvallisuus ja resilienssin kehittäminen

Käynnissä: Demokratiaohjelman puitteissa toteutetaan 1.12.2020-30.11.2021 Euroopan unionin REC-ohjelman (Rights, Equality and Citizenship) rahoittama **vaaleja ja viranomaisyhteistyötä vahvistava Vaalipooli-hanke**.¹⁸ Hankkeen tavoitteena on edistää viranomaisyhteistyötä ja yhteistyötä sosiaalisen median alustojen kanssa vaalihäirintään puuttumisessa ja vaalivarautumisen parantamisessa. Oikeusministeriön vastuulla olevat hankkeen käytännön toiminnot ovat 1) verkkotyökalun toteuttaminen vaaliviranomaisten työn tueksi, 2) viranomaisten ja puolueiden kouluttaminen vapaiden ja oikeudenmukaisten vaalien edistämisestä, sekä 3) osallistuminen vaalivarautumiseen liittyvään EU-yhteistyöhön. Hanke myös tukee OM:n koordinoimaa Vaalivarautumisen yhteistyöryhmää, joka mm. seuraa vaalihäirintään ja vaalien turvallisuuteen liittyvää kansainvälistä keskustelua ja kehitystä¹⁹. Vaalipooli-hanke on edennyt hankesuunnitelman ja -aikataulun mukaan. Puolueille ja viranomaisille on järjestetty koulutukset vaalivarautumisesta ja vaalihäirinnästä. Verkkotyökalu vaaliviranomaisten työn tueksi valmistuu syksyllä. Samaan aikaan Euroopan komissio valmistelee alustayhtiöiden disinformaatiota koskevien käytännesääntöjen uudistamista osana Euroopan demokratiatoimintasuunnitelman toimeenpanoa.

Toteutettu: Vaalit vaikuttavat keskeisesti siihen, miten hyvin demokraattinen järjestelmä toimii. Koronapandemia on vaikuttanut vaalien siirtämisiin ja vaalijärjestelyihin globaalisti. Oikeusministeriö ja paikalliset vaaliviranomaiset ovat tehneet lukemattomia **toimia kuntavaalien terveysturvalliseksi toteuttamiseksi Suomessa**. Kuntavaalit siirrettiin vaalilain muutoksella (HE 33/2021) huhtikuusta kesäkuulle 2021, jotta vaalit voitaisiin järjestää turvallisemmin²⁰. Samalla ennakkoäänestysaikaa pidennettiin kahden viikon mittaiseksi. Myös varusmiehille mahdollistetaan laitosäänestys vaalilain tilapäisellä muutoksella (ks. kohta 3.2). Rokoteasetusta muutettiin niin, että kesäkuun kuntavaalien kotiäänestyksestä huolehtivat vaalitoimitsijat ja laitosäänestyksen toimittavat vaalivirkailijat voidaan rokottaa koronavirusta vastaan²¹. Oikeusministeriö on lisäksi laatinut yksityiskohtaiset ohjeet vaaliviranomaisille terveysturvallisten vaalien järjestämisestä²². Vaaliviranomaisille on järjestetty virtuaalisia vaaliklinikoita, joihin on osallistunut satoja vaalivirkailijoita. Myös äänestäjille on laadittu ohjemateriaaleja²³. Vaali- ja puoluelainsäädäntöä käsittelevä parlamentaarinen työryhmä esitti, että oikeusministeriö asettaisi työryhmän selvittämään, miten vaalien resilienssiä voitaisiin jatkossa vahvistaa erilaisissa kriisitilanteissa. Oikeusministeriö on asettamassa työryhmän alkusyksystä 2021.

Käynnissä: Aalto-yliopisto toteuttaa oikeusministeriön rahoittaman **Elebot2021-tutkimushankkeen**, jonka tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, miten sosiaalisessa mediassa toimivilla automaattisilla tileillä eli boteilla pyritään vaikuttamaan vaaleihin. Vuonna 2019 eduskunta- ja EP-vaalien alla Aalto-yliopisto toteutti vastaavan

¹⁷ <https://oikeusministerio.fi/-/oikeusministerio-mukana-jodel-keskustelufoorumin-kuntavaaleihin-liittyvassa-tilaisuudessa>

¹⁸ <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM080:00/2020>

¹⁹ <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM026:00/2020>

²⁰ <https://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisionId=0900908f8071bb11>

²¹ <https://vaalit.fi/-/1410853/asetusmuutos-vaalivirkailijoiden-rokottaminen-voidaan-aloittaa>

²² <https://vaalit.fi/ohjeita-vaaliviranomaisille-kuntavaaleissa>

²³ <https://vaalit.fi/koronaohjeita-aanestajille>

Elebot-hankkeen, jossa kerättiin ja analysoitiin vuoden 2019 eduskunta- ja EP-vaaleihin liittyvää Twitterin tuottamaa dataa bottien ja sitä kautta asiattomien vaikutusyritysten tunnistamiseksi. Analyysi toistetaan vuoden 2021 kuntavaalien yhteydessä.

Käynnissä: Oikeusministeriö on lisäksi käynnistänyt hankkeen, jossa Aalto-yliopiston ja Turun yliopiston tutkijat tutkivat **koronapandemian vaikutuksia kesäkuun 2021 kuntavaaleihin**. Tutkimustuloksia hyödynnetään vaalien resilienssin kehittämisessä.

2.2. Uudet toimenpiteet ja/tai esitykset

[täydennetään lausuntokierroksen ja kuulemisten perusteella]

- Vaalien resilienssiä koskevan selvitysryhmän asettaminen

3. Suora ja osallistuva demokratia

Demokratiaohjelmassa linjattu tavoite: Edistetään yhdenvertaista osallistumista vaalien välillä.

3.1. Hankkeiden toimeenpanon tilanne

- ❖ Toimenpidekokonaisuus 11

Kansalaisaloite ja eurooppalainen kansalaisaloite

Käynnissä: Parlamentaarisen vaalityöryhmän yhtenä tehtävänä on laatia ehdotus kansalaisaloitteen ja eurooppalaisen kansalaisaloitteen allekirjoittamisen ikärajaista nuorten yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistamiseksi ja arvioida tarpeet kansalaisaloitejärjestelmän kehittämiseksi myös muilta osin. Työryhmä käsittelee asiaa syksyllä 2021 ja antaa mietintönsä asiasta vuoden loppuun mennessä. Tämän jälkeen oikeusministeriö käynnistää mahdollisen lainvalmistelun työryhmän esityksen pohjalta. Työryhmän työn tueksi oikeusministeriö selvittää lasten ja nuorten näkemyksiä osallistumiseen ja vaikuttamiseen liittyvistä kysymyksistä Nuortenideat.fi-verkkopalvelussa julkaistun avoimen kyselyn sekä nuorten raatien ja työpajojen avulla (ks. myös toimenpidekokonaisuus 5).

- ❖ Toimenpidekokonaisuus 12

Hyvinvointialueiden osallistumisoikeudet

Toteutettu: Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi (HE 241/2020) annettiin 8.12.2020. Esityksellä voidaan arvioida olevan merkittäviä vaikutuksia demokratiaan, asukkaiden vaikutusmahdollisuuksiin sekä poliittiseen toimintakulttuuriin ja -järjestelmään. Hallituksen esityksessä esitetään, että kansalaisilla olisi hyvinvointialueilla vastaavanlaiset osallistumisoikeudet kuin kunnissa. Mikäli eduskunta hyväksyy hallituksen esityksen, sen vaikutukset riippuvat merkittävästi siitä, millaisiksi

hyvinvointialueiden toiminta ja muun muassa toimielin- ja päätöksentekorakenteet muodostuvat, ja missä määrin hyvinvointialueilla otetaan käyttöön lain mahdollistamia osallistumis- ja vaikuttamistapoja, sekä miten niitä eri hyvinvointialueilla sovelletaan. Uuden hallinnontason perustamisen vaikutukset demokratiaan kytkeytyvät myös siihen, missä määrin hyvinvointialueen asukkaat kiinnostuvat vaikuttamisesta ja haluavat osallistua hyvinvointialueen toimintaan.

Suunnitteilla: Mikäli eduskunta hyväksyy hallituksen esityksen, demokratiaohjelman puitteissa on tarkoitus laajasti viestiä maakuntavaaleista ja maakunnan osallistumisoikeuksista, tuottaa asiaan liittyviä tietomateriaaleja ja järjestää asiaan liittyviä koulutuksia. (Ks. myös toimenpidekokonaisuus 6)

❖ Toimenpidekokonaisuus 13

Kunnallinen ja maakunnallinen kansanäänestys

Toteutettu: Hyvinvointialueissa ehdotetaan säädettäväksi maakunnan neuvola-antavasta kansanäänestyksestä (31 §). Kansanäänestyksen järjestämisestä päättäisi aluevaltuusto. Vähintään 3 prosenttia hyvinvointialueen 15-vuotiaista asukkaista voisi tehdä aloitteen kansanäänestyksen toimittamisesta. Kansanäänestyksen tarkemmat toimittamissäännökset sisällytettäisiin kunnallisissa neuvola-antavissa kansanäänestyksissä noudatettavasta menettelystä annettuun lakiin (656/1990) siten, että lain nimi muutetaan käsittämään sekä kunnan että hyvinvointialueen kansanäänestykset ja hyvinvointialueen kansanäänestyksen säännökset olisivat vastaavia kuin kunnan kansanäänestyksen säännökset. Lisäksi ehdotetaan, molempia kansanäänestyksiä koskien, seuraavia uudistuksia menettelyyn: kansanäänestys voitaisiin toimittaa aluevaltioiden ja kuntavaalien yhteydessä, kansanäänestysaloitteen tekemistä koskevaa säännöstä modernisoitaisiin, kirjeäänestysasiakirjojen palauttamisen ja tarkastamisen määräaika pidennettäisiin ja menettelyä kevennettäisiin siten, että hyvinvointialue tai kunta voisi halutessaan päättää kansanäänestyksen järjestämisestä pelkästään kirjeäänestyksenä (vrt. perussääntely, jossa äänestys toimitetaan kirjeäänestyksenä ja äänestyspäivän äänestyksenä).

❖ Toimenpidekokonaisuus 14

Demokratiakokeilut

Toteutettu: Demokratiaohjelman toimintasuunnitelmassa linjattiin, että demokratiainnovaatioiden ja uusien osallistumismuotojen kokeiluja tuetaan kunnissa ja maakunnissa yhteistyössä SITRAn kanssa. SITRAn Demokratiakokeilut 2020 -hankkeella tavoiteltiin demokratiaa vahvistavia innovatiivisia yhteishankkeita, joilla edistetään demokraattista osallisuutta, osallistumista ja vuoropuhelua²⁴. Kuudella paikkakunnalla toteutetuilla kokeiluilla on pyritty vahvistamaan erityisesti niiden väestöryhmien osallistumista ja osallisuutta, jotka ovat syrjäytyneet tai vaarassa syrjäytyä demokraattisesta osallistumisesta. Kokeilujen tuloksia on arvioitu ja tutkijaryhmä on antanut suosituksia siitä, miten tuloksia voisi laajemmin jalkauttaa. Arviointi ja suositukset julkaistiin 1.6.2021²⁵.

Suunnitteilla: Arvioinnin perusteella demokratiaohjelman puitteissa suunnitellaan, miten kokeilujen tuloksia voitaisiin laajamittaisemmin hyödyntää.

²⁴ <https://www.sitra.fi/artikkelit/demokratiakokeilujen-loppukiri-haamottaa/>

²⁵ lisätään viite

Kansalaisraadit ja -paneelit

Kansalaispaneeli on esimerkki demokraattisesta innovaatiosta, puntaroivasta kansalaiskeskustelusta, jossa joukko tavallisia kansalaisia keskustelee syvällisen perehtymisen jälkeen yhteiskunnallisesta kysymyksestä ja tuottaa suosituksia päätöksentekijöille tai laajemmalle äänestäjäkunnalle. Puntaroivien kansalaiskeskustelujen osallistajat valitaan usein satunnaisotannan kautta.

Toteutettu: Oikeusministeriö ja valtiovarainministeriö järjestivät helmikuussa 2021 kansalaispaneelin, jonka tehtävänä oli puntaroida toimenpiteitä **sanavapauden edistämiseksi ja maalittamisen ehkäisemiseksi**. Kansalaispaneeliin lähetettiin kutsu 3 000:lle satunnaisesti valitulle täysi-ikäiselle Suomessa asuvalle henkilölle, ja paneeliin osallistui vapaaehtoisten joukosta 29 henkilöä. Paneelin kokoonpanossa olivat edustettuina eri väestöryhmät sekä maakunnat. Kansalaispaneeli kokoontui virtuaalisesti yhden illan ja kahden kokonaisen päivän ajan, perehtyi huolellisesti aihetta koskevaan taustatietoon sekä kuuli sanavapauteen, vihapuheeseen ja maalittamiseen perehtyneitä asiantuntijoita. Kansalaispaneelin jäsenet keskustelivat pienryhmissä ja muodostivat kannanotonsa koulutettujen moderaattorien avustuksella. Kansalaispaneeli korostaa kannanotossaan vihapuheen ja maalittamisen näkyväksi tekemistä, määritelmien selkeyttä ja niihin pohjautuvaa kansalaisviestintää, rangaistusten oikeasuhtaisuutta, ennaltaehkäisyä, resurssien riittävyyttä sekä verkkoalustojen vastuuta. Kansalaispaneeli esittää yhteensä 25:tä toimenpidettä vihapuheen ja maalittamisen ehkäisemiseksi. Kansalaispaneelin johtopäätökset ja suositukset julkaistiin hankkeen loppuraportissa²⁶, joka luovutettiin kuntaministeri Sirpa Paaterolle 25.3.2021. Kansalaispaneelin tuloksia voidaan hyödyntää ministeriöiden valmistelutyössä sekä OECD:n maa-arvioinnissa kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten vahvistamisesta.

Toteutettu: Kansalaisten näkemyksiä ja kehitysehdotuksia päästövähennystoimista käsiteltiin ympäristöministeriön järjestämässä **ilmastotoimia arvioineessa kansalaisraadissa**²⁷. Raati kokoontui verkossa 22.4. ja 24.–25.4. Raadin osallistajat rekrytointiin 8 000:lle satunnaisesti valitulle suomalaiselle lähetetyllä kyselyllä. Vapaaehtoiseksi ilmoittautuneista tutkijat muodostivat raatiin kutsuttavan joukon satunnaisotannan ja kiintiöinnin avulla siten, että raadissa olivat mahdollisimman hyvin edustettuina eri väestöryhmät iän, sukupuolen, asuinpaikan ja koulutustaustan suhteen. Raadin tehtävänä oli arvioida vuoteen 2035 ulottuvan uuden ilmastosuunnitelman piiriin kuuluvien toimien oikeudenmukaisuutta ja vaikuttavuutta sekä muodostaa aiheesta julkilausuma. Raati keskusteli erityisesti kansalaisia koskevista asumisen, liikkumisen ja ruoan päästövähennystoimista. Keskustelun pohjana oli ympäristöministeriön laatima toimenpidelistaus, joka sisälsi 14 ilmastosuunnitelman piiriin kuuluvaa mahdollista toimenpidettä. Raadin julkilausuma on puntaroitu kansalaismielipide siitä, kuinka toimet voitaisiin toteuttaa siten, että ne ovat mahdollisimman vaikuttavia, mutta samalla kohtelevat kansalaisia oikeudenmukaisesti. Julkilausuma sisältää raadin arvion ehdotettujen toimenpiteiden reunaehdoista vaikuttavuuden ja oikeudenmukaisuuden näkökulmista sekä raadin esittämiä uusia ja täydentäviä toimenpide-ehdotuksia. Raadin tilasi ilmastopolitiikan pyöreä pöytä yhdessä ympäristöministeriön kanssa, ja raadin toteuttivat Turun yliopiston tutkijat.

Käynnissä: **Hallituksen esityksessä ilmastolaiksi** (HUOM! vielä luonnos) esitettäneen, että kansalaisraateja tulisi hyödyntää ilmastopolitiikan valmistelussa. Kansalaisraadit tehtävänä olisi arvioida sitä, kuinka valmisteltavat ilmastopolitiikan suunnitelmat edistävät kestävästä kehityksestä ja ilmastotoimien oikeudenmukaisuutta. Kansalaisraati voitaisiin perustaa myös ilmastolain 16 §:ssä tarkoitettujen lisätoimien arvioimiseksi.

²⁶https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162963/VM_Kansalaispaneeli_sanavapaudesta_Loppuraportti.pdf?sequence=1

²⁷<https://ym.fi/-/kansalaisraati-laati-julkilausuman-ilmastotoimien-oikeudenmukaisuudesta>

Kansalaisraadien jäsenet valittaisiin satunnaisotannalla niin, että erilaisten ryhmien edustus maantieteellisesti ja demografisesti turvattaisiin. Kansalaisraatia perustettaessa huomioon voitaisiin ottaa yhdenvertaisten osallistumisoikeuksien edistäminen ja ryhmät, joihin kyseisellä suunnitelmalla on erityistä vaikutusta.

Käynnissä: Tampereen yliopiston ALL-YOUTH -tutkimushankkeessa²⁸ kehitetään vuosina 2018-2023 **nuorille räätälöidyn Digiraati-verkkopalvelun** prototyyppiä. Digiraadin tavoitteena on tarjota kaikille nuorille (16-25 v) turvallinen, motivoiva ja helppokäyttöinen digitaalinen kanava keskustella yhteiskunnallisista asioista ja saada positiivisia osallistumisen kokemuksia. Lisäksi tavoitteena on tarjota virkamiehille tehokas ja valtakunnallisesti kattava väylä kuulla nuorten mielipiteitä, tukea sekä valtakunnallisen että paikallisen tason vaikuttamista ja kehittää avoin alusta, joka on räätälöitävissä myös kuntien tai organisaatioiden käyttöön. Oikeusministeriö pilotoi Tampereen yliopiston AllYouth-tutkimushankkeessa kehittämää Digiraati-palvelua vuonna 2021 mm. rasmin vastaisen ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelman valmistelussa sekä parlamentaarisen vaalityöryhmän työskentelyyn liittyvissä teemoissa (ks. toimenpidekokonaisuus 5) yhteistyössä järjestöjen ja muiden ministeriöiden kanssa. Tarkoitus on rakentaa Digiraati-prototyyppiin perustuva osallistumiskanava osaksi oikeusministeriön demokratiaverkkopalveluja yhteistyössä eri sidosryhmien kanssa.

3.2. Uudet toimenpiteet ja/tai esitykset

[täydennetään lausuntokierroksen ja kuulemisten perusteella]

- Kootaan SITRAn demokratiakokeilujen ja muiden demokratiaohjelman puitteissa toteutettujen kokeilujen kokemuksista opas/koulutusmateriaali (ks. myös luvun 4 toimenpide-esitykset)

4. Hallinnon avoimuus, kuuleminen ja kansalaisyhteiskunta

Demokratiaohjelmassa linjattu tavoite: Kehitetään valmistelun avoimuutta ja vuorovaikutteisuutta ja kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä.

4.1. Hankkeiden toimeenpanon tilanne

❖ Toimenpidekokonaisuus 15

Avoimuusrekisteri ja julkisuuslain uudistus

Käynnissä: Valtioneuvosto asetti 24.3.2020 parlamentaarisen työryhmän valmistelemaan esitystä valtion tason toimintaa koskevasta lakisääteisestä avoimuusrekisteristä (lobbarirekisteri), jossa asetetaan rekisteröintivelvoite lobbausta harjoittaville organisaatioille ja henkilöille.²⁹ Lain tarkoituksena olisi päätöksenteon läpinäkyvyyden parantaminen ja sitä kautta epäasiallisen vaikuttamisen torjunta sekä kansalaisten luottamuksen vahvistaminen. Samassa yhteydessä valmistellaan sähköinen avoimuusrekisteri ja luodaan eettiset säännöt lobbaamiselle. Parlamentaarisen työryhmän mietintö avoimuusrekisteristä, joka

²⁸ www.allyouthstn.fi

²⁹ <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM033:00/2019>

laaditaan hallituksen esityksen muotoon, annetaan syyskuussa 2021. Tavoitteena on, että laki tulisi voimaan ja sähköinen rekisteri otettaisiin käyttöön vuoden 2023 aikana.

Käynnissä: Julkisuuslain ajantasaistamiseen tähtäävä työ on käynnistynyt oikeusministeriössä³⁰. Perustuslaissa säädettyä julkisuusperiaatetta toteutetaan pääsääntöisesti viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999; julkisuuslaki) kautta. Voimassa olevaa julkisuussääntelyä ajantasaistetaan siten, että tavoitteena on nykyistä selkeämpi ja toimivampi lainsäädäntö, joka edistää yhteiskunnan avoimuutta ja vastaa nyky-yhteiskunnan vaatimuksia. Työryhmän tehtävänä on selvittää ja arvioida 1) julkisuusperiaatteen asianmukaisen toteutumisen ja toteuttamisen ongelmakohtia ja niihin vaikuttavia toimia sekä 2) julkisuuslain soveltamisalan riittävyttä ja ajantasaisuutta erityisesti ottaen huomioon hallinnon uusiutuvat rakenteet. Työryhmän toimikausi on 22.1.2021-30.6.2023.

❖ Toimenpidekokonaisuus 16

Säädösvalmistelun kuulemisindikaattorit

Suunnitella: Säädösvalmistelun kuulemisen indikaattorit kehitetään osana paremman sääntelyn ohjelmaa. Hanke toteutetaan VN-TEAS-hankkeena. Hankehaku on tarkoitus julkistaa syyskuussa 2021 ja toteuttaja valitaan joulukuussa 2021. Hanke toteutetaan vuoden 2022 aikana ja sen tavoitteena on määritellä ja kerätä kuulemiseen liittyvät indikaattorit, joilla pystytään seuraamaan, miten, ketä ja millä menetelmillä sidosryhmiä kuullaan säädösvalmistelussa.

Lasten ja nuorten kuuleminen

Lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen kehittämisestä on hallitusohjelmassa useita kirjauksia, joita toimeenpannaan poikkihallinnollisesti kansallisen demokratiaohjelman lisäksi myös valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman (VANUPO) sekä kansallisen lapsistrategian puitteissa. Demokratiaohjelman, VANUPOn ja lapsistrategian toimenpiteet muodostavat yhdessä kokonaisuuden, joiden avulla lasten ja nuorten yhteiskunnallista osallistumista ja vaikuttamismahdollisuuksia vahvistetaan.

Käynnissä: Oikeusministeriössä toteutetaan vuosina 2021-2023 EU-rahoitteinen Lasten ja nuorten ääni Euroopassa –hanke³¹, jonka tavoitteena on lisätä viranomaisten tietoisuutta lasten ja nuorten yhdenvertaiseen osallistumiseen liittyvistä oikeuksista, velvollisuuksista ja menetelmistä. Hankkeessa mm. testataan ja kehitetään menetelmiä, kootaan hyviä käytäntöjä ja tuotetaan koulutusmateriaalia sekä tarjotaan viranomaisille koulutusta lasten ja nuorten osallistumisesta ja kuulemisesta. Hankkeen suunnitteluun ja toteutukseen osallistuvat oikeusministeriön lisäksi lapsiasiavaltuutetun toimisto sekä kansallisen lapsistrategian toimeenpanon puitteissa sosiaali- ja terveysministeriö ja valtioneuvoston kanslia. (Ks. myös toimenpidekokonaisuus 22.)

Käynnissä: Oikeusministeriön demokratiaverkkopalveluja kehitetään paremmin nuorille sopiviksi ja lisäksi selvitetään, millaisia uusia työkaluja tai menetelmiä nuorten kuulemisen ja vuoropuhelun edistämiseksi voitaisiin kehittää (ks. myös toimenpidekokonaisuudet 18 ja 22).

³⁰ <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM083:00/2020>

³¹ <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=OM016:00/2021>

❖ Toimenpidekokonaisuus 17

Kansalaisjärjestöakatemia

Toteutettu: Valtiovarainministeriö järjesti Avoimen hallinnon toimintaohjelman puitteissa yhteistyössä kansalaisjärjestöjen ja oikeusministeriön kanssa ensimmäisen kansalaisjärjestöakatemian syksyllä 2020 ja toisen keväällä 2021³². Kansalaisjärjestöakatemian tavoitteena on vahvistaa virkamiesten kansalaisjärjestötoiminnan tuntemusta sekä lisätä yhteistä ymmärrystä, vuoropuhelua ja verkostoitumista hallinnon ja järjestötoimijoiden välillä.

❖ Toimenpidekokonaisuus 18

Demokratiaverkkopalveluiden kehittäminen

Käynnissä: Oikeusministeriö on asettanut Demokratiapalveluiden ohjausryhmän ajalle 15.4.2021-31.12.2023. Ohjausryhmän tehtävänä on mm. vastata palvelukokonaisuuden pitkän aikavälin kehittämisstrategiasta, tukea ja seurata palveluiden yhteisten kehittämistarpeiden suunnittelua ja toteutusta sekä koordinoita palveluiden ja palvelukokonaisuuden viestintätarpeiden ja palveluiden kehittämistä koskevien tutkimustarpeiden suunnittelua.

Toteutettu: Demokratiaverkkopalveluille (demokratia.fi, kansalaisaloite.fi, kuntalaisaloite.fi, otakantaa.fi, lausuntopalvelu.fi, nuortenideat.fi, puolurekisteri.fi) on tehty saavutettavuusauditoinnit ja palveluihin on tehty saavutettavuuskorjauksia.

Käynnissä: Oikeusrekisterikeskus tekee selvityksen demokratiapalveluiden neuvonta- ja käyttäjätukipalveluiden siirtämisestä Oikeusrekisterikeskukseen neuvontapalvelun laadun parantamiseksi ja resurssien uudelleen kohdentamiseksi. Selvitys valmistuu kesällä 2021.

❖ Toimenpidekokonaisuus 19

OECD:n Civic Space Scan ja luottamusarvio

Toteutettu: OECD:n Observatory of Civic Space toteutti Suomen hallituksen pyynnöstä kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksien arvioinnin Suomessa (Civic Space Scan). Raportti julkaistaan 16.6.2021.

Toteutettu: OECD:n luottamusarviointi antaa ajankohtaista tietoa kansalaisten luottamuksesta hallintoon ja julkisiin instituutioihin Suomessa ja tarjoaa suosituksia siihen, miten hallinto voi kehittää toimintaansa kansalaisten luottamuksen vahvistamiseksi ja säilyttämiseksi. Arvioinnin loppuraportti julkistettiin 4.5.2021³³.

Käynnissä: OECD:n suositukset otetaan tarkasteluun poikkihallinnollisessa työryhmässä. Työryhmä käy läpi molempien raporttien suositukset ja selvittää, mitä niistä voidaan edistää jo meneillään olevissa ohjelmissa tai hankkeissa, ja mitkä puolestaan vaativat pidempää valmistelua tai lisäselvityksiä.

³² <https://avoinhallinto.fi/>

³³ <https://oikeusministerio.fi/-/10623/oecd-n-luottamusarviointi-antaa-suomelle-suosituksia-toimista-joilla-voidaan-vahvistaa-kansalaisten-luottamusta-hallintoon-ja-julkisiin-instituutioihin>

Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytykset

Toteutettu: Oikeusministeriö koordinoi VN-TEAS tutkimushanketta³⁴, jonka tavoitteena oli selvittää kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja kehittymistrendejä. Hanke palveli sekä yhdistyslain uudistusta, että valtionavustusten yhtenäistämisen- ja digitalisointiprosessia. Tutkimushankkeessa selvitettiin miten toimintaympäristön muutokset ovat vaikuttaneet kansalaisyhteiskunnan oikeudellisiin ja taloudellisiin toimintaedellytyksiin Suomessa. Tutkimushanke kehitti suosituksia, toimintaehdotuksia ja malleja elinvoimaisen ja autonomisen kansalaisyhteiskunnan edistämiseksi ja arvioi millaisia vaikutuksia niillä toteutuessaan olisi erilaisiin kansalaisyhteiskunnan toimijoihin. Tavoitteena oli myös vahvistaa eri toimijoiden toimijuutta ja vuorovaikutusta kansalaisyhteiskunnan tulevaisuuden kehittämisessä sekä varmistaa keskeisten tulosten leviäminen ja vaikuttavuus tuomalla keskeiset sidosryhmät yhteen mm. tulkitsemaan tuloksia ja osallistumaan suositusten ja ehdotusten muotoiluun. Tutkimus julkaistiin 22.10.2020.

Käynnissä: Oikeusministeriö asetti 15.3.2019 työryhmän valmistelemaan ehdotusta yhteisömuotoista kansalaistoimintaa helpottavaksi yhteisöoikeudelliseksi sääntelyksi³⁵. Samalla oikeusministeriö asetti seurantaryhmän seuraamaan ja arvioimaan työryhmän työtä. Työryhmä on valmistellut esityksensä hallituksen esityksen muotoon. Esityksessä esitetään, että yhdistysten ja muun yhteisöllisen kansalaistoiminnan toimintaedellytysten parantamiseksi yhdistyslain jäseneksi ottamista ja jäsenyyden päättymistä, jäsenten päätöksentekoa, hallintomallia ja toimielimiä, tilinpitoa, vahingonkorvausvastuuta ja yhdistysten rakennemuutoksia koskevia uusien vaihtoehtojen sääntelyä sekä eräiden yhdistysoikeuden periaatteiden kirjaamista lakiin. Lisäksi kevyemmin järjestäytyvän yhteisöllisen kansalaistoiminnan käyttöön toisena vaihtoehtona oikeushenkilöiden saavuttamiseksi säännöksiä toimintaryhmästä, joka syntyy rekisteröinnillä ja jonka hallinto voidaan järjestää kokonaan verkossa. Tarkoitus on, että uudistettu yhdistyslaki tulisi voimaan kesällä 2022.

Käynnissä: Valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointi -hankkeen³⁶ tavoitteena on vaikuttava, tehokas, läpinäkyvä ja yhdenmukainen valtionavustustoiminta yhteiskunnallisten päämäärien edistäjänä. Tavoitteeseen päästään kehittämällä valtionhallinnolle vaiheittain yhteinen toimintamalli ja sitä tukevat verkkopalvelut. Valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointihankkeessa toimiva jaosto selvitti pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelman (2019) mukaisesti, minkälaisia valtionavustuksia järjestöille myönnetään rahapelitoiminnan tuotosta. Lisäksi jaosto selvitti, millaisia järjestöjä koskevia valtionavustuskäytäntöjä maa- ja metsätalousministeriössä, opetus- ja kulttuuriministeriössä sekä sosiaali- ja terveysministeriössä on. Jaoston työtä johti oikeusministeriö, joka vastaa kansalaisyhteiskunnan ja viranomaisten välisen yhteistyön kehittämisestä. Hankkeen ehdotukset julkistettiin 25.5.2021³⁷. Ehdotukset yhdenmukaistavat järjestöjä koskevia valtionavustuskäytäntöjä, jotka ovat nykyisin tarpeettoman erilaisia. Ehdotuksissa määritellään, miten valtionapuviranomaiset kohdentaisivat valtionavustuksia yhteistyössä järjestöjen kanssa. Lisäksi ne antavat valtionapuviranomaisille uusia keinoja valtionavustusten harkintaa ja myöntämistä sekä käytön arviointia varten. Digitaalinen yhtenäinen avustusjärjestelmä on tarkoitus ottaa käyttöön vaiheittain vuoteen 2024 mennessä. Järjestöjaosto ehdotti myös monialaisen toimeenpanoryhmän perustamista ehdotusten toteuttamista varten.

³⁴ <https://tietokayttoon.fi/-/kansalaisyhteiskunnan-tila-ja-tulevaisuus-jalkiteollisen-ajan-yhteiskunnassa>

³⁵ <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM005:00/2019>

³⁶ <https://vm.fi/hanke?tunnus=VM212:00/2018>

³⁷ <https://oikeusministerio.fi/-/10623/selvitys-rahapelitoiminnan-tuottoon-liittyvaa-valtionavustustoimintaa-tulisi-yhdenmukaistaa>

Käynnissä: Oikeusministeriön yhteydessä toimivalla Etnisten suhteiden neuvottelukunnalla (Etno) on seitsemän alueellista neuvottelukuntaa, joita koordinoidaan ELY-keskuksista. Osana oikeusministeriön koordinoimaa rasminvastaista ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelmaa alueellisille Etnoille on myönnetty vuosille 2021 ja 2022 lisämäärärahaa, jotta maahanmuuttajien osallistumista ja järjestötoimintaa voitaisiin aikaisempaa paremmin tukea eri alueilla.

Vapaaehtoistoiminnan asema

Käynnissä: Oikeusministeriö asetti 16.2.2021 kaksivuotisen Vapaa! – Fri! -hankkeen, jonka tavoitteena on vakiinnuttaa vapaaehtoistoiminnan asemaa ikääntyvässä yhteiskunnassa³⁸. Hankkeen tavoitteena on lisäksi edistää vapaaehtoistyön kautta eri taustoista tulevien ikäihmisten ja muiden yhdenvertaisia edellytyksiä vaikuttaa omaan lähiympäristöönsä ja julkisiin palveluihin. Hanke tukee kansallisen ikäohjelman 2030 toteutusta.

Hankkeessa tehtävänä on selvittää vapaaehtoistyön tietopohjaa ja kehittää ratkaisuja ja malleja vapaaehtoistyön tukemiseksi, ja sen houkuttelevuuden lisäämiseksi. Tarkoituksena on kehittää ja ottaa käyttöön yhteistyössä sidosryhmien kanssa kehiteltyjä ratkaisuja ja malleja, joilla motivoidaan ja rohkaistaan ikäihmisiä osallistumaan vapaaehtoistyöhön sekä toisaalta sitoutetaan nuorempia ikäryhmiä mukaan toimintaan. Hankkeessa käynnistetään viestintä-, kannustin- ja/tai koulutuskampanja hankkeen tavoitteiden edistämiseksi sekä selvitetään tarve vapaaehtoistyön parissa toimivia eri sektoreita ja toimijoita yhteen tuovan yhteistyöfoorumin perustamiselle ja käynnistetään foorumin toiminta. Lisäksi hankkeessa on tarkoitus valmistella tarvittavat suositukset mahdollisesti esiin nousevien vapaaehtoistyön tekemiseen liittyvien lainsäädännöllisten tai hallinnollisten esteiden ratkaisemiseksi. Näiden lisäksi hankkeessa voi syntyä muita malleja ja ratkaisuja, joilla voidaan vakiinnuttaa vapaaehtoistyön asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Käynnissä: Demokratiaohjelmassa on asetettu tavoitteeksi selvittää, millä toimenpiteillä vapaaehtoistyössä tehdyn työpanoksen ja osaamisen tunnistamista ja tunnustamista voidaan edistää. Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituksella osaamiskeskus Kentaurissa kehitetään vapaaehtoistoiminnassa hankitun osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen liittyviä toimia.

Käynnissä [tarkistettava TEM/OKM]: Opetus- ja kulttuuriministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön toukokuussa 2021 käynnistyneen hankkeen tehtävänä on luoda työpaikoilla ja muualla kertyneen osaamisen tunnistamiseen työvälineitä ja menettelyjä tutkintojen ja muiden osaamiskokonaisuuksien viitekehyksen laajentamisen tai osaamismerkkien ja muiden osaamiskuvausten avulla. Hankkeessa on tarkoitus tehdä ehdotus valtakunnalliseksi malliksi osaamisen tunnistamiseen. Tehtävänä on myös tehdä ehdotus käytettävistä piloteista sekä tukea valtakunnallisen mallin käyttöönottoa ja levittämistä.

4.2. Uudet toimenpiteet ja/tai esitykset

[täydennetään lausuntokierroksen ja kuulemisten perusteella]

- Kootaan säädös- ja muun valmistelun kuulemisen hyvät käytännöt ja tuotetaan niistä opas/materiaali sekä koulutuspaketti

³⁸ <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM011:00/2021>

5. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ja nuorten osallisuus

Demokratiaohjelmassa linjattu tavoite: Turvataan riittävä osaaminen ja valmiudet yhdenvertaiselle osallistumiselle.

5.1. Hankkeiden toimeenpanon tilanne

Oikeusministeriö on asettanut laajapohjaisen **Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ja nuorten osallisuus (DINO II) -verkoston**³⁹ seuraamaan ja tukemaan demokratiaohjelmassa linjattujen toimenpiteiden suunnittelua ja toteutusta sekä edistämään verkostoitumista demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen sekä nuorten osallisuuden parissa toimivien sidosryhmien välillä. Verkoston toimikausi on 23.4.2020-31.12.2023 ja se kokoontuu 2-3 kertaa vuodessa.

❖ Toimenpidekokonaisuus 20

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus

Käynnissä: Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti kesäkuussa 2020 yhteistyössä oikeusministeriön kanssa **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisen ohjausryhmän (2020-2023)**, jonka tehtävänä on tukea koulujen ja oppilaitosten demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta, oppilaiden osallistamista sekä opetushenkilöstön valmiuksien lisäämistä koskevien hallitusohjelmakirjausten toimeenpanoa sekä tehdä esityksiä konkreettisiksi toimenpiteiksi.

Käynnissä: Ohjausryhmän työn tukemiseksi oikeusministeriö sekä opetus- ja kulttuuriministeriö tilasivat Nuorisotutkimusseura ry:ltä **koonnin olemassa olevista demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen** hankkeista, järjestöyhteistyöstä ja hyvistä käytännöistä, sekä **viestintä- ja koulutus** kampanjan käytäntöjen kokoamiseksi, levittämiseksi ja koordinoimiseksi valtakunnallisesti. Koonti valmistui toukokuun 2021 loppuun mennessä ja viestintä/koulutus kampanja toteutetaan kevään ja syksyn 2021 aikana.

Suunnitteilla: Ohjausryhmä on valmistellut suunnitelman **pilottihankekokonaisuudeksi**, jossa tavoitteena olisi testata ja kehittää erilaisia demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen malleja ja toimintatapoja päiväkodeissa, kouluissa ja toisen asteen oppilaitoksissa yhteistyössä opettajankoulutuksen ja lähiyhteisöjen (esim. järjestöjen) kanssa. Pilottien avulla olisi tarkoitus kehittää ja levittää demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen menetelmiä ja hyviä käytäntöjä valtakunnallisesti tukemaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden sekä perusopetuksen, lukion ja ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmien perusteiden ja paikallisten opetussuunnitelmien toimeenpanoa eri puolilla Suomea. Pilottien ensisijaisena painopisteenä olisi perusopetus, mutta niissä voitaisiin testata malleja ja toimintatapoja myös varhaiskasvatuksessa ja toisella asteella (lukio ja ammatillinen koulutus).

Toteutettu: Helsingin yliopiston, oikeusministeriön ja Ihmisoikeuskeskuksen yhteistyöhankkeessa on kehitetty **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta opettajankoulutuksessa ja opettajien täydennyskoulutuksessa**⁴⁰. Hankkeessa on mm. kehitetty opetuskokonaisuuksia ja vahvistettu valtakunnallista yhteistyötä ja koordinaatiota sekä erityisesti ihmisoikeuskasvatuksen tutkimusta. Hanke toteutettiin 1.8.2020-31.7.2021 ja se oli jatkoa vuosina 2018-2020 toteutetuille yhteistyöhankkeille, joissa on mm. tuotettu demokratia- ja

³⁹ <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM030:00/2020>

⁴⁰ <https://www2.helsinki.fi/fi/projektit/ihmisoikeudet-demokratia-arvot-ja-dialogi-kasvatuksessa>

ihmisoikeuskasvatuksen erikoiskurssi sekä perus- ja ihmisoikeusoppimateriaali opettajaopiskelijoille sekä koottu opetusmateriaalia Opetushallituksen verkkosivustolle⁴¹. Hankkeissa on myös kehitetty opettajankoulutuksen opetussuunnitelmia ja opintosisältöjä valtakunnallisessa verkostoyhteistyössä (korkeakouluverkostossa mukana 14 opettajankoulutusyksikköä) sekä osallistuttu kansainväliseen tutkimus- ja kehitystyöhön demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen teemojen osalta. Opetus- ja kulttuuriministeriö osallistui hankkeen rahoitukseen vuonna 2018.

Kirjastot kansalaisvaikuttamisen foorumiksi

Demokratiaohjelman toimintasuunnitelman hyväksymisen jälkeen on demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen saralla myös panostettu kirjastojen roolin kehittämiseen. Uusi kirjastolaki (1492/2016) tuli voimaan 2016. Kirjastolain 2 §:ssä määritellään, että kirjastojen yhtenä keskeisenä tehtävänä on edistää aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta⁴². Kuudessa kirjastossa eri puolilla Suomea on alkanut vuonna 2020 Sitran käynnistämä hankekokonaisuus, jonka tavoitteena on kehittää ja laajentaa kirjastojen tekemää demokratiatyötä. Kirjastoista kansanvallan foorumeita -hankekokonaisuudessa kehitetään ja testataan konsepteja⁴³, joilla kirjastoista kehitetään keskustelemaan demokratian virtuaalisia ja fyysisiä kohtaamispaikkoja, osallisuuden edistäjiä ja kohtaamisten mahdollistajia. Kirjastojen yhteiskunnallinen rooli on ollut vaikuttava taustalla ja luoda niitä edellytyksiä, joita jokainen kansalainen on tarvinnut osallistuakseen yhteiskuntaan ja yhteiskunnalliseen keskusteluun. Hanke tehdään yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa. Eduskunnan joulukuussa 2020 hyväksymässä valtion vuoden 2021 budjetissa kirjastojen demokratiatyölle on varattu miljoonan euron määräraha Sitran hankekokonaisuuden jälkeiselle ajalle.

❖ Toimenpidekokonaisuus 21

Nuorten osallisuuden vahvistaminen

Lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamiseksi on hallitusohjelmassa useita kirjauksia, joita toimeenpannaan poikkihallinnollisesti kansallisen demokratiaohjelman lisäksi myös valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman (VANUPO) sekä kansallisen lapsistrategian puitteissa. Demokratiaohjelman, VANUPO:n ja lapsistrategian toimenpiteet muodostavat yhdessä kokonaisuuden, joiden avulla lasten ja nuorten yhteiskunnallista osallistumista ja vaikuttamismahdollisuuksia vahvistetaan. Lasten ja nuorten osallisuutta vahvistetaan demokratiaohjelmassa lukuisilla toimenpiteillä, joita sisältyy ohjelman kaikkiin viiteen teemakokonaisuuteen. Lisäksi osa demokratiaohjelmassa linjatuista toimenpiteistä nuorten osallisuuden edistämiseksi toteutetaan VANUPO:n puitteissa.

Toteutettu: Oikeusministeriön johdolla järjestetyissä Erätauko-keskusteluissa tavoitteena oli löytää uusia, monistettavia, jatkuvia ja matalan kynnyksen tapoja parantaa nuorten osallistumista yhteiskunnalliseen päätöksentekoon sekä nuorten ja muiden väestöryhmien kuuntelemisen mahdollisuuksia paikallistasolla (ks. kohta 2.2).

⁴¹ <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/ihmisoikeus-ja-demokratiakasvatus>

⁴² <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161492>

⁴³ <https://www.sitra.fi/uutiset/kirjastot-kehittavat-keinoja-kansanvallan-vahvistamiseksi-eduskunnalta-lisaraha-toiminnan-jatkamiseen/>

Käynnissä: Hallituskauden aikana laaditaan ehdotus kansalaisaloitteen ja eurooppalaisen kansalaisaloitteen allekirjoittamisen ikäraja (ks. toimenpidekokonaisuus 11).

Käynnissä: Oikeusministeriön demokratiaverkkopalveluja kehitetään paremmin nuorille sopiviksi ja lisäksi selvitetään, millaisia uusia työkaluja tai menetelmiä nuorten kuulemisen ja vuoropuhelun edistämiseksi voitaisiin kehittää (ks. toimenpidekokonaisuudet 18 ja 22). Erilaisia nuorten kuulemisen menetelmiä testataan ja kehitetään valtioneuvostotason strategia-, kehittämis- tai säädösvalmisteluhankkeissa (ks. toimenpidekokonaisuudet 14 ja 16).

Suunnitteilla: Hallituskauden aikana selvitetään myös, millä toimenpiteillä vapaaehtoistyössä tehdyn työpanoksen ja osaamisen tunnistamista ja tunnustamista voidaan edistää (ks. toimenpidekokonaisuus 19).

❖ Toimenpidekokonaisuus 22

Viranomaisten osaamisen lisääminen

Käynnissä: Demokratiaohjelmassa linjattiin, että lasten ja nuorten parissa toimivien **viranomaisten tietoisuutta lasten ja nuorten yhdenvertaiseen osallistumiseen liittyvistä oikeuksista, velvollisuuksista ja menetelmistä lisätään**. Oikeusministeriössä toteutetaan vuosina 2021-2023 EU-rahoitteinen Lasten ja nuorten ääni Euroopassa –hanke⁴⁴, jossa mm. päivitetään säädösvalmistelun kuulemisopas lasten ja nuorten kuulemiseen liittyvällä aineistolla sekä tuotetaan koulutusmateriaalia e-Oppivaan ja toteutetaan viranomaisille suunnattu haastekampanja lasten ja nuorten kuulemisesta. Hankkeen suunnitteluun ja toteutukseen osallistuvat oikeusministeriön lisäksi lapsiasiavaltuutetun toimisto sekä kansallisen lapsistrategian toimeenpanon puitteissa sosiaali- ja terveysministeriö ja valtioneuvoston kanslia. (Ks. myös toimenpidekokonaisuus 16.)

Käynnissä: Osallisuus ja vaikuttaminen on yksi opetus- ja kulttuuriministeriön tukeman **nuorisoalan valtakunnallisen osaamiskeskustoiminnan** painopisteistä vuosina 2020-2023. Opetus- ja kulttuuriministeriö on valinnut nuorten osallisuutta ja vaikuttamista edistävän valtakunnallisen nuorisoalan osaamiskeskuksen (Nuorten Akatemian johtama konsortio) vuosille 2020-2023 ja sille on myönnetty rahoitus ensimmäiselle toimintavuodelle. Osaamiskeskustoiminta tukee vahvasti demokratiaohjelman toimeenpanoa nuorten osallisuuden edistämisen toimenpiteiden osalta. Osallisuuden edistämisen toimenpiteiden valmistelu ja toteutus on käynnistetty osaamiskeskuksen kanssa.

❖ Toimenpidekokonaisuus 23

Vähemmistönuorten osallisuuden edistäminen

Käynnissä: Oikeusministeriön EU-rahoitteisen Yhdessä-hankkeen (1.6.2020-31.5.2022) yhtenä tavoitteena on lisätä etnisiin ja uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvien nuorten yhteiskunnallista osallisuutta luomalla vuoropuhelua nuorten ja päättäjien välille.⁴⁵

5.2. Uudet toimenpiteet ja/tai esitykset

[täydennetään lausuntokierroksen ja kuulemisten perusteella]

⁴⁴ <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=OM016:00/2021>

⁴⁵ <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM072:00/2020>

6. Kansainvälinen ja EU-yhteistyö

Suomalaisen demokratian kehittämiseen tähtäviä toimia on tarkoituksenmukaista myös sovittaa yhteen kansainväliseen viitekehykseen. Monet sekä pohjoismaisen yhteistyön piirissä toteuttavat demokratia-aloitteet että Euroopan unionin puitteissa toteutettavat demokratiahankkeet tukevat kansallisten toimenpiteiden valmistelua. Demokratiaohjelman puitteissa on muun muassa tarkoituksena osallistua yhteispohjoismaisen demokratiajulkaisun laatimiseen, ja kansallisessa demokratiaohjelmassa syntyneitä oppeja kansalaiskeskustelujen järjestämisestä on tarkoitus hyödyntää Euroopan tulevaisuuskonferenssin kansallisissa järjestelyissä.

6.1. Pohjoismainen yhteistyö

Suomen puheenjohtajuuskaudella Pohjoismaisessa ministerineuvostossa on käynnistetty ruotsalais-suomalaisen demokratiaverkoston vuodeksi 2021. Aloitteen ajankohdan taustalla on useita syitä. Vuonna 2021 on Pohjoismaisen ministerineuvoston 50-vuotisjuhlavuosi, jolloin Suomi toimii pohjoismaisen yhteistyön puheenjohtajana. Ruotsi taas viettää yleisen äänioikeutensa 100-vuotisjuhlavuotta ja Ahvenanmaa demokraattisen itsehallintonsa 100-vuotisjuhlavuotta. Lisäksi Anders Chydenius –säätöillä on 20-vuotisjuhlavuosi, jonka teemaksi on valittu demokratiakeskustelun edistäminen ”valistuksen vuosisadan demokraattisen poliitikon” hengessä. Demokratiaverkoston toiminta kestää joulukuusta 2020 joulukuuhun 2021. Verkoston tarkoituksena on vahvistaa sitoutumista demokratiakulttuuriin osana taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävästä kehitystä Ahvenanmaalla, Ruotsissa, Suomessa ja koko Pohjolassa, edistää keskustelua globalisaation, digitalisaation ja pandemian vaikutuksesta demokratian tilaan sekä demokratian uudistumisesta tavalla, joka edistää ihmisten osallisuutta ja sananvapautta, vähemmistöjen tasavertaisia oikeuksia sekä hallinnon avoimuutta, tukea pohjoismaista yhteistyötä eurooppalaisessa keskustelussa demokratioiden kriisinsietokyvystä ja demokratian edistämisestä kansainvälisesti. Demokratiaohjelma osallistuu syksyllä 2021 julkaistavaan pohjoismaisen demokratiajulkaisun tuottamiseen ja rahoitukseen.

6.2. Euroopan tulevaisuutta käsittelevä konferenssi

Euroopan tulevaisuuskonferenssin (Conference on the Future of Europe) tarkoituksena on kuulla kansalaisten näkemyksiä EU:n tulevista haasteista ja mahdollisuuksista. Tämä tapahtuu järjestämällä ”alhaalta ylöspäin” -periaatteella laaja kirjo erilaisia tapahtumia EU-tasolla, kansallisesti, alueellisesti ja paikallisesti, myös digitaalisia osallistumisvälineitä hyödyntäen.

Konferenssin käynnistystilaisuus järjestettiin Strasbourgissa Eurooppa-päivänä 9.5.2021, vuosi alkuperäisen ajankohdan jälkeen. Käynnistäminen tapahtui pandemiatilanteen vuoksi pääosin virtuaalisesti. Komissio avasi konferenssiin kuuluvan monikielisen verkkofoorumien jo 19.4.2021⁴⁶.

Konferenssin johtopäätöksistä raportoidaan keväällä 2022 Ranskan EU-puheenjohtajakaudella. Ajatus konferenssista on peräisin Ranskan presidentti Macronilta. Hänen aloitteestaan toteutettiin EU-kansalaiskeskusteluja jo vuonna 2018.

Suomen kannat EU:n tulevaisuutta käsittelevään konferenssiin on esitetty E-kirjeessä E 3/2020 vp ja E-jatkokirjeessä EJ 1/2021 vp. Myös valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta (VNS 7/2020 vp) linjaa Suomen

⁴⁶ <https://futureu.europa.eu/pages/organiseanevent?locale=fi>

osallistumista konferenssiin. Valtioneuvoston kanslian EU-sihteeristö koordinoi ministeriöiden osallistumista konferenssiin.

6.3. Euroopan unionin lakihankkeet

Euroopan demokratiatoimintasuunnitelman⁴⁷ toimeenpano jatkuu, ja komissio arvioi toimeenpanoa vuonna 2023, vuotta ennen seuraavia Euroopan parlamentin vaaleja. Suunnitelman tavoitteena on parantaa kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia ja rakentaa kestävämpiä demokratioita kaikkialla EU:ssa edistämällä vapaita ja rehellisiä vaaleja, vahvistamalla tiedotusvälineiden vapautta sekä torjumalla disinformaatiota. Suomen kannat toimintasuunnitelmaan on esitetty valtioneuvoston E-selvityksessä E 12/2021 vp (15.2.2021).

Euroopan komission työohjelmassa 2021⁴⁸ todetaan, että vuonna 2021 komissio tekee ehdotuksen Euroopan poliittisten puolueiden rahoituksen selkeyttämisestä ja toteuttaa toimia maksettujen poliittisten mainosten läpinäkyvyyden lisäämiseksi, liikkuvuutta harjoittavien eurooppalaisten vaalioikeuksien parantamiseksi ja toimittajien ja kansalaisyhteiskunnan suojelemiseksi strategisilta häirintätarkoituksessa nostetuilta kanteilta (ns. SLAPP-kanteet).

7. Demokratiaohjelman vaikuttavuuden arviointi

Demokratiaohjelman toimenpiteiden vaikutukset tulevat näkymään vasta muutaman vuoden viiveellä, kun ohjelman myötä muuttuva lainsäädäntö on tullut voimaan ja uudet toimintatavat on otettu käyttöön. Ohjelman tosiasiallisia yhteiskunnallisia vaikutuksia voi olla vaikea arvioida, koska demokratian kehitykseen vaikuttavat yksittäisten politiikka- tai lainsäädäntötoimenpiteiden rinnalla myös monet muut tekijät kuten poliittinen ilmapiiri, globaalit kehityssuunnat sekä Suomen talouden ja keskusteluilmapiirin kehitys. Demokratiaohjelman toimenpiteiden lyhyen ja pitkän aikavälin vaikuttavuuden arvioimiseksi demokratiaohjelman valmistelu- ja koordinoitavuusryhmä on kuitenkin työn, jossa kullekin ohjelman toimenpidekokonaisuudelle pyritään määrittämään toimenpide- ja vaikuttavuusmittarit. Mittareiden avulla on tarkoitus seurata ohjelmassa suunniteltujen toimenpiteiden toteutumisen lisäksi pitkän aikavälin yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Arviointityö jatkuu syksyllä 2021.

Sisäisen arviointityön lisäksi demokratiaohjelman toimeenpanossa seurataan ja hyödynnetään demokratian kehitystä käsittelevää akateemista tutkimusta. Demokratiaohjelmityön aikana julkaistaan oikeusministeriön rahoittama laaja eduskuntavaalitutkimus. Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamat demokratiaa käsittelevät tutkimushankkeet julkaisevat demokratian ja osallisuuden teemoista policy brief -sarjan, joka tukee demokratiaohjelman valmistelua⁴⁹. Ohjelmityössä hyödynnetään myös Itä-Suomen yliopiston toteuttamaa arviointia edellisellä hallituskaudella toteutetuista demokrationpoliittisesta toimintaohjelmasta (2017-2019) sekä perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmasta (2017-2019)⁵⁰. Toimintaympäristön muutoksia seurataan lisäksi sekä kansallisten että kansallisten mittarien avulla⁵¹.

⁴⁷ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/european-democracy-action-plan_fi

⁴⁸ (COM(2020) 690 final)

⁴⁹ <https://oikeusministerio.fi/demokratiaohjelma-2025> > Julkaisuja

⁵⁰ <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162286>

⁵¹ Esimerkiksi: Freedom in the World –indeksi, Economistin demokrationindeksi, Suomen demokrationindikaattorit, Nuorisobarometri.

8. Valtioneuvoston periaatepäätöksen valmistelu

Kansallinen demokraatiohjelma muodostuu toimintasuunnitelmasta, jota päivitetään ja täydennetään säännöllisin väliajoin toimeenpanon aikana esiin tulleiden tarpeiden mukaisesti. Demokraatiohjelman puitteissa toteutetuista hankkeista ja toimenpiteistä, sidosryhmien kuulemisista, ohjelmityön sisäisestä arviointityöstä sekä ulkopuolisista arvioinneista saatujen kokemusten ja palautteiden perusteella vuoden 2022 aikana on tarkoitus valmistella valtioneuvoston periaatepäätös demokraatiohjelmaksi, joka ulottuu vuoteen 2025. Periaatepäätöksessä linjataan hallituskauden ylittävistä toimenpiteistä suomalaisen demokratian edistämiseksi. Periaatepäätös valmistellaan avoimesti ja vuorovaikutteisesti, kansalaisyhteiskuntaa kuullen.